

699R

საქართველოს
ქრონიკა

საქართველო

საზოგადოებრივი
მეცნიერებათა

1916

მოზრდილთათვის

სამეცნიერო, № IX.

ნაკადული

საგარეო საქმეთა

საგარეო საქმეთა

საგარეო საქმეთა

№ 9.

1916 წ.

297

რთველი

შინაარსი

I—რთველი,—სურათი.....	1
II—ვხედავ, ვხედავ!—ლექსი დ. ელიაშვილისა.....	3
III—მოგონებანი,—სოფლის სკოლაში; მესამე თავის გა- გრძელება, გაბრეულ გოგუძისა.	7
IV—გიულის ნაამბობი,—(დასასრული) ვ. თამრაშვილისა... ..	21
V—ძია შიოას,—რეკ. რომანიშვილისა.....	31
VI—ოქროს შველის ზღაპარი,—(ხალხური) მდ. ა. შაჭ- რაშვილისა.....	33
VII—მოკიდავენი,—(იგავ-არაკი) ა. სახარულიძისა.....	39
VIII—მხოლოდ ჩემ ცივ უბეში მოისვენებს,—სადაცო ვა- შაძისა.....	41
IX—ზღვის ტალღები აკვანში,—ჩ. რობერტსინა, თარგმა- ნი ნ—სა.....	44
X—ციფრების გაჩენის ისტორია, ვ. ელაჩიას თავისუ- ფალი თარგმანი ქ. კარაჭაშვილისა.....	53

იუნივერსალი

ქართული
ლიტერატურა

ვხედავ, ვხედავ!

ხედავ, ვხედავ!..
რასა ვხედავ?
ვხედავ ველებსა;
ვით ბასმაზე
მოუქარგავს
ღვთიურ ხელებსა!..

აქ ნარგობი,
ნაზ-ფაეზი,
იქით იესო; *
ისე სხედან
ველის მკერდზე,
როგორც მძივები!..

მაშ, სადა ვარ? სამშობლოში...
ვენაცვალები!...
მოდით ერთი დაგიკოცნო
ბროლის თვალები!...

ვხედავ, ვხედავ!..
რასა ვხედავ?

ვხედავ მწვანე მთას;
 ცის გუმბათზე
 ნელა აღებს
 ქოჩორიან თავს...

მასზე წყარო,
 სანეტარო
 მოხტის, ჩქრიალებს;
 მზის სხივებზე
 ბროლის ცრემლებს
 ის აპრიალებს...

მაშ, სადა ვარ? სამშობლოში!
 ვენაცვალები!...
 მოდი ერთი დაგიკოცნო
 ზურმუხტ-თვალეები...

ვხედავ, ვხედავ!
 რასა ვხედავ?
 ვხედავ სირებსა...
 ცაში ჰფრენენ
 და იქერენ
 მაინე კიებსა.

ეს ბულბული,
 საამური—
 ბუჩქში მღერის ლექსს,
 შეჭხარის და
 შესტრფიალებს
 ვერცხლის ფერა დღეს...

მაშ, სადა ვარ? სამშობლოში!
 ვენაცვალები!..

მოდით ერთი დაგიკოცნო
ტურფა თვალგები!..

==

ვხედავ, ვხედავ!..

რასა ვხედავ?..

ვხედავ მდინარეს...

ციურ ზღაპარს

ეუბნება

საყვარელ მხარეს...

ხან იცინის,

ხანა სტირის,

ხანა ბრაზდება;

მოფარდება:

მძლავრ ტალღებით

კიდეს ასკდება!..

მაშ, სადა ვარ? სამშობლოში!..

ვენაცვალები!..

მოდით ერთი დაგიკოცნო

შავი თვალგები!..

==

ვხედავ, ვხედავ!..

რასა ვხედავ?..

ვხედავ გლებებსა;

ოფლიანნი

მუშაობენ

სძრავენ ხელებსა...

ყანას შკიან,

იძახიან

ჰოოპუნასა:

ჩქარა კალოს
 მიიტანენ
 ურმებით ძნასა...

მაშ, სადა ვარ?.. სამშობლოში!
 ვენაცვალები!..
 მოდი ერთი დაგიკოცნო
 კობტა თვალები!..

=

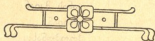
ვხედავ, ვხედავ!..
 რასა ვხედავ?..
 ვხედავ ყველაფერს...
 რაც კი ტურფა
 შეუქნია

ყოველად-ძლიერ ღმერთს...

ოჰ, განგებავ,
 ღმერთის ნებავ,
 გიძღვნი სალამსა;
 რომ მეც იქ ვარ...
 ვაფრიალებ
 ჩემსა ალამსა.

ღიახ, იქ ვარ, სამშობლოში!..
 ვენაცვალები!..
 მოდი ერთი დაგიკოცნო
 ბროლის თვალები.

დ. კლაიზიშვილი.

მოგონებანი

3.

სოფლის სკოლაში

(შემდეგი)

იყვარდა ტურთა გაზაფხული და აუწერელ აღტაცებით ვეგებებოდი იმას, ყანაში თოხით მომეშავე; სხვა დროს მეზარებოდა მამისთან მუშაობა, მაგრამ, მოძლიერდებოდა თუ არა ნაადრევი გაზაფხულის მზე, მზიარულად შეითამაშებდა მოწმენდილ კრიალა ცაში და სიყვარულის ღიმილით მოუწოდებდა ბუნებას სიცოცხლისაკენ; მაშინ, სადილის შემდეგ, სახლში როდი ვდგებოდი—მეორე დილა მდი ვიწყებდი სკოლას და წიგნებს და გაღესილი თოხით მივეშურებოდი ყანისაკენ.

შეუდარებელი სურათი მეშლებოდა თვალწინ მალლობიდან: ქვემოდ იყო გაშლილი სუფსის ფართო მიდამო, სულ მწვანით შემკული, და ზედ, გადაბრილ მზის სხივებში გაბვეული, თვალის მომჭრელად პრიალებდა სუფსა; თითქო ბუნების უხილავ ხელებს ამოსხმულ ვერცხლით ამოექარგა მოვლევარე ზოლი. თოვლით დაბურული აქარა-გურის მთების მწვერვალები შურით გადმოჰყურებდნენ გაღვიძებულ ბუნე-

ბას და ნატრობდენ იმ დღეს, როცა მწვანე ხავერდის მსგავსი მოსება მათი კალთებიც.

სადაც კი თვალი მისწვდებოდა, ყველგან მოსჩანდა მწვანედ შეფერადებული სივრცე; ნაზად, მორცხვად დუღუნებდა ახლად შემოსილი ტყე და საყვედურით წასჩურჩულებდა ცელქ სიოს, რომელიც, თითქო მახარობელიაო ბუნების მკვდრეთის აღდგომისო. მოუსვენრად დაჰქროდა ნიავე მთა და ბარში. თვით გაზაფხულის ფირუზ-ცასაც მიეღო ნაზი, მხიბლავი ფერი და სიყვარულით ჩაეკრა გულში მოთამაშე და მომცინარე მზე, რომელიც დაჰქათქათებდა გამოცოცხლებულ ბუნებას და ისმენდა იმისგან მადლობის ჰანგებს.

მართლაც და მკვდრეთით ამდგარიყო ბუნება... პაწაწკინა ბალახსაც კი ამაყად აეღო თავი ცისაკენ, მადლობით და სიყვარულით შესტკვროდა მზეს და სავსე იყო სიცოცხლის წყურვილით და იმედით. წვრილ ფრინველების მხიარული ჭრიამულით გაესილიყო მწვანით შებუმბული ბუჩქნარი.

ხარობდა ბუნება. მხოლოდ ნაღვლიანი შაშვი, სულით ობოლი და მწუხარე, ხმელ ხის წვეროზე წამომაკდარი, გლოვობდა და დასტიროდა ბუნების ქორწილს, — არ იზიარებდა საერთო სიხარულს, თითქო არ სჯეროდა ხანგრძლივი და უტყუარი ბედნიერება და კვლავ მოელოდა სასტიკ ზამთარს და სიკვდილს...

გაუგებარ აღტაცებას განვიციდიდი მე, და თავის თავად მებადებოდა უცნაური რაღაც სურვილები, მისწრაფება და იმედი; ბავშობაში ხშირად ვნატრობდი ხოლმე ფრთებს და ახლა კი მით უმეტესად, როცა მთელ ბუნებას ვხედავდი გახარებულს და აღფრთოვანებულს... ნეტავი შემძლებოდა მსწრაფლ შემენავარდნა პაერის ლურჯ ოკეანეში, გამოვთამაშებოდი ოქროს მფრქვეველ მზეს, გადამეელო ზღვა და ხმელეთი და დამეთვალთვალებინა ყველაფერი, რასაც კი წარმოიდგენდა ფრთებ-შესხმული ჩემი ოცნება; მაგრამ ფრთები არსად იყო; თუმცა იმედს არ ვკარგავდი, რომ ერთ დროს

მაინც შექნებოდა: არა-ერთხელ გამეგონა, რომ, რუსეთის
 კეკის დროს ცას გაესერება და გაელება პირი, თუ ადამიან-
 მა მოასწრო და სთხოვა რამე, უსათუოდ მიიღებსო. ბებიას
 ნამბობიდან ისიც მახსოვდა, როგორ უნდოდა ერთ ღარიბ
 კაცს ეთხოვა ცისათვის ფულით საესე ტომარა, მაგრამ, გაა-
 ლო თუ არა ცამ პირი, საბრალომ მარტო „ერთი ტომარას“
 თქმა მოასწრო... და მართლაც ჩამოვარდა ცარიელი ტომა-
 რა! მახსოვდა ეს ყველაფერი და ხშირადაც ვსთხოვდი ცას
 ფრთებს... ვსთხოვდი, მაგრამ არსად იყო. განა ველირსები კი?..

—
 მგონი სხვებიც არჩებოდნენ გაზაფხულის უცნაურ გავ-
 ლენის გარეშე: მიუხედავად ცხოვრების მძიმე უღლისა, ათას-
 ნაირ გაქირვებისა და დარდისა, გაზაფხულის მზესთან ერთად
 იმედის ნაპერწკალიც იღვიძებდა და ძლიერდებოდა მუშა
 ხალხის გულში; სული განიცდიდა შემსუბუქებას; ამიტომაც
 იყო, რომ ყოველ მხრიდან მოისმოდა ყანაში მომუშავეთა
 მზიარული ხელ-ხვაფი და კრიმანქული.

ასე წარმოიდგინეთ, მამაც უფრო მზიარულდებოდა გა-
 ზაფხულზე: მუდამ შექმუხნილი წარბები ეშლებოდა, სახე-
 ზე იშვიათად აჩნდა დარდის და ფიქრის მძიმე ბეჭედი,—ზი-
 რიქით, ხშირად მზიარულად იცინოდა ჩემთან ლაპარაკის
 დროს, ხალისით სცემდა მიწას ვეებერთელა თოხს და ეალერ-
 სებოდა სიშინლის თესლებს:

— კარგათ გამოშუშლით და გაიხარეთ რბილ მიწაში...
 აიზარდეთ მაღალი, შივად გადალიშხინდით და გამახარეთ ტა-
 როვებითო.

თუ კალია, კრიქინა ან კვერცხებით დატვირთული ობო-
 ბა მოჰყვებოდა თოხს ქვეშ და გაისრისებოდა, მამა იქნევდა
 თავს და ამბობდა:

— ყოველი სულდგმული ხარობს და სწყურია სიცოცხ-
 ლე, და ამ საწყალმა აგერ ტყუილად დაიღუპა თავი... რა

კოდვამ უწია ნეტავი—ა? ეცოცა ამ ბალახში და ეცხოვრა დიდი საქმე იყო?

ზოგჯერ სიმღერასაც დაიწყებდა ხოლმე მამა და მეც მიმიხმარებდა:

— კოჩა-მამულიე, აბა დაიწყე იი „მრავალ ჟამიერ“, მე რომ გასწავლე!

სწორედ რომ მეშინოდა ამ წყეული „მრავალ ჟამიერის“ და იმის გაგონებაზე გული სასიკეთოდ არ მიცემდა: ისეთი არეული, დახლართული და „ჩაკირკანტულებული“ იყო იმის კილო, რომ არ იქნა და არა—ვერ დავიმახსოვნე. ასე რომ სიმღერას ჩემთვის, მზიარულების მაგიერ, ცრემლები მოჰქონდა: „მრავალ ჟამიერი“ უსათუოდ ტირილით უნდა გათავებულიყო, ისე როდი მომეშვებოდა მამა.

—

გარდა „მრავალ ჟამიერისა“, მუშაობის დროს ძალიან მეშინოდა მამის ბარათების: მუდამ ატარებდა მამა ჯიბეში ათასნაირ ბარათებს სხვა-და-სხვა გადასახადების შესახებ; ჩამოგვჯდებოდათ თუ არა ხის ჩრდილში დასასვენებლად, მამას უსათუოდ მოაგონდებოდა ბარათები და დაიწყებდა ჯიბეში ძებნას.

— ღმერთო, მიშველე... ადვილი წასაკითხი რამე ამოაღებინე,—ვლოცულობდი მე.

— აბა ერთი წაიკითხე აი, კოჩა-მამულიე, რა სწერია შიგ!—ამ სიტყვებით მაძლევდა მამა ბარათს.

ვატრიალებდი ქალაქს ხელში, ვაცქერდებოდი ყველა ასოს, მაგრამ ხშირად ამოკითხვა შეუძლებელი იყო: ძველი ეგვიპტელების იეროგლიფები და ბაბილონელების ლურსმული ნაწერი მგონი უფრო ადვილად წაიკითხებოდა, ვიდრე „თაყაია-კუდამელას“ ქართული ბარათები.

— გეტყობა, ტყუილად იარები კლასში... არაფერი შენ არ იცი... ბიჭო, ერთი წელია აგერ, რაც სწავლობ, და კითხვა არ უნდა იცოდე?—ჯავრობდა მამა.

— ამისთანა ნაწერის კითხვა ჩვენ არ გვისწავლია, —
 ვიპართლებდი თავს.

— აბა ნაბეჭდი რომ იყოს, იმას შეც-კი წავიკითხავ...
 სირცხვილი არაა, ბიჭო?... თაყაიამ უნდა იცოდეს ისეთი
 წერა, რომ შენ ვერც კი წაგიკითხავს!

სხვა გზა არ იყო — უნდა დავსთანხმებოდნი, რომ არაფე-
 რი ვიცი, რადგან კამათის გაგრძელებას კარგი შედეგი არ
 მოჰყვებოდა.

უფრო ადვილად ვკითხულობდი მე ლექსს, რაშტიელას
 ნაწერ ბარათებს (ის შემამულეს „პირადი მდივანი“ იყო); მაგ-
 რამ ესენი სხვა მზრივ იყვნენ საშიშარნი: მოხუცი რაშტიელა
 ბატონ-ყმობის წესწყობილებაში იყო გამოწრთვნილი და ისე
 შეესისხლხორცებინა იმ დროების ქცევა და სიტყვები, რომ
 „ბატონი“, „ყმა“, „მოახლე“, „კარის კაცი“, „ჯალაბი“ და
 სხვა სულ პირზე „ეკერა“; მაგალითად, საყანულის მიღების
 ბარათს ის ყოველთვის ასე იწყებდა: „მე, ქვემორე ამაზე ხე-
 ლის მომწერი, ვაძლევ ამა ბარათს ყმას“.. და სხვა. საკმა-
 რისი იყო ამომეკითხა სიტყვა „ყმა“, რომ მამა გაცეცხლე-
 ბულიყო:

— ფუ, დასწყევლოს ღმერთმა ჩემი მტერი... რა ყმააო,
 ბიჭო?... ვინაა იმის ყმა?... ყმა და დაღუპული იგია თვითონ! —
 მიყვიროდა მე, თითქო მე ვიყავი ამის დამწერი: — როგორ
 წაიხდინა იმ თვალ-დაქლარჩულმა სიტყვა — პასუხი, როგორ
 მიბედავს მაგის წერას!

არა ნაკლებ ეჯავრებოდა მამას სიტყვა „გლეხი“, რო-
 მელსაც „გლახიდან“ არ არჩევდა; თუ ამოვიკითხავდი ამ სი-
 ტყვას რომელსამე ბარათში, მამა ასე ამბობდა:

— დაგლახდა მაგის დამწერი და მთელი მოსულობა...
 რა ნახა იმან ჩემში გლახა?... გლეხი! ხელი რად არ შეახმა,
 სანამ მაგას დასწერდა... ენახო ერთი იგი უმქადლუაი — იმას
 ვაჩვენებ — ვინაა გლეხი!...

ასეთი სიამაყე და თავმოყვარეობა ერთი მხრივ მასიამოვნებდა და უფრო ამალლებდა მამას ჩემს თვალში;—მე იმით ვამაყობდი ამხანაგებში, მეტადრე პაროსთან: მინდოდა დამერწმუნებინა მარო, რომ ჩემი მამა იმის მამაზე ნაკლები როდია, თუმცა იმის მამა მამასახლისია—სოფლის ბატონი, როგორც ამბობდა დედა. ხშირად შევთხზავდი ხოლმე მთელ ლეგენდებს მამის გმირობის შესახებ და ვაკვირვებდი ამხანაგებს... თვითონ მე კი ნაკლებად მჯეროდა ეს ლეგენდები—პირველად, არა-ერთი შემთხვევა სინამდვილიდან მიკლავდა გულს და იწვევდა ზოგჯერ უსიამოვნო ექვს მამის შესახებ:

—თუ მართლა ასე ამაყია და ძლიერი, რად შეეშინა იმ დედაბრის, როცა შეველევებმა ხარები წამართვეს? რად იხრის ქედს მოურავის წინაშე და ძღვენსაც კი უზიდავს ჩუმ-ჩუმად? (ზურგით მიყვანილი ინდოური არ მავიწყდებოდა)—ასე ვეკითხებოდი თავის თავს; მაგრამ პასუხი არსად იყო.

—ცოდვა ვარ, შვილო, უსწავლელი... ობლად ამოვიზარდე:—სწავლაზე მზრუნველი კი არა, ლუკმა მქადის მომცემი არაინ მყავდა, —კითხვებთან ერთად მაგონდებოდა მამის სიტყვები და ბევრსაც ვუტყვებდი მას.

სწავლის მოგონება მიყენებდა თვალწინ ჩვენ სკოლას, მასწავლებელს, ყოველდღიურ ცემას, და ვეკვობდი, თუ ამისთანა სწავლას შეუძლია გააბედნიეროს ვინმე... საზოგადოდ სკოლის მოგონება უსიამოვნო გრძნობას იწვევდა ჩემში და ვღონდებოდი.

.....მაგრამ, როცა ჩამავალი მზე წითლად შეაფერადებდა ცას და უკანასკნელ ღიმილს ჰფენდა მწვანე ტყეებს; როცა შავი ზღვის სივრცე, მზისაგან ანთებული და ოქროდ ქცეული, თვალის მომჭრელად ელვარებდა ჰორიზონტზე და ვნებისაგან ათრთოლებულ ცასაც ეცილებოდა სიტურფეში; როცა ოქროთივე შეღებილი თოვლიანი მწვერვალები თავმომწონედ დასცქეროდნენ დაჩრდილოულ დაბლობებს და უთვალთვალდნენ და უცინოდნენ პრიალა ზღვას; როცა ვარ-

ღივით შეფერადებული თეთრი ღრუბლის მსუბუქი ნივთები
 ბი ობლად დასკურავდნენ ცის სივრცეზე და, აუცილებელ
 სიბნელის მოლოდინში, თითქო დაქმებდნენ მოიმედე ვარს-
 კელავებს; როცა მწვანე ლეჩაქით მოკაზმული ახლად დაქორ-
 წილებული დედა-მიწა ეძლეოდა ზეციურ განცდას და ულა-
 ლადებდა ქების და ღიღების ჰანგს ღიღებულ სტიქიონს, და
 როცა ობოლი შაშივი, სევდიანი მგალობელი, ისევე ნაღვლით
 დაჰკვნესოდა არემარეს,—მაშინ მავიწყდებოდა ყველაფერი
 უსიამოვნო და მიეყვებოდი ოცნებას მსუბუქ ფრთებზე შორს,
 შორს...

საკუთარი ფრთები კი არ მქონდა და არა... არ იქნა
 და ვერ ველირსე!

სკოლაში შესვლისთანავე შეიცვალა ჩემი განწყობილე-
 ბა დედასთან. წინად დედა მფარველი იყო, როცა მამა მი-
 პირებდა წყვლით გამასპინძლებას; ახლა კი დედისაგან მქი-
 როდა მფარველი, მაგრამ არავინ მყავდა. თითქმის ყოველ
 დღე, სკოლიდან დაბრუნებისას, უნდა გავეღაბე, პატარა დე-
 ბის შეტის-შეტ სასიხარულოდ და სასაცილოდ:

—ჰო, ასე გინდა... გიამა ლაფერაის*) კული ზურგზე?...
 აბა რად არ გვაქამე დილას კვერი,—დამკინოდნენ ისინი,
 როცა მე ვტიროდი ეზოში.

უნდა გამოგიტყდეთ, რომ დიდი მოყვარული ვიყავი
 ჩხუბის და ქიდაობის. წამოვიდოდით თუ არა გაკვეთილების
 შემდეგ სკოლიდან, მთელ გზას ქიდაობაში გავივლიდით, ისე
 რომ საღამოს დაგლეჯილ-დაფლეთილი მოვდიოდი სახლში:
 დილას რომ ახალი ბლუზა ჩამეცვა, ისეთს მოვიტანდი, რომ
 თავ-ბოლოს გარჩევაც ძნელი იყო; მუდამ ვატარებდი საწიგ-
 ნეში მოპარულ ნემსს და ძაფს და, როცა საჭირო იყო, გავე-
 პარებოდი ამხანაგებს, გავიხდიდი ტყეში ბლუზას, ან შარავლს
 და დაღამებამდე ვაკერებდი და ვხლართავდი; მაგრამ ეს სრუ-
 ლებით არ მშველიდა: პირველ შეხედვისთანავე აშკარავდე-

*) ლაფერას ქვაბიდან ღომის ამოსაღებს ეძახიან გურიაში.

ბოლა ჩემი მკერაობა, და დედა ამზადებდა ლაფერას დანჯიშის
ლის დასაჯილდოებლად. ვცადე უფროსი დების დაქრთამვა,
რომ მომხმარებოდნენ კერვაში; მაგრამ ამაოდ

აი, სწორედ ამ „გლეჯიობამ“ გამიმწვავა განწყობილე-
ბა დედასთან. მართალი რომ ესთქვა, ჩემი ცელქობის, ჩხუ-
ბობის და ქიდაობის უმთავრესი მიზეზი მარო იყო: არ ვი-
ცოდი, რითი მომეწონებინა თავი და კიდევ უფრო დამემსა-
ხურებინა იმის ყურადღება. ზოგჯერ, მოწონების მაგიერ,
კიდევაც შევრცხვებოდი, როცა... შარვალი ხელით წამოსა-
ლები გამიხდებოდა; მაგრამ რალა გაეწყობოდა.

—

ჩემ მოწაფეობას პირველ თვეებიდანვე პრაქტიკული
მხარე გამოაჩნდა: მამამ თავის „მდივანდ“ გამზადა, და მთე-
ლი უქმეები სხვა-და-სხვა ბარათების კითხვაში და წერაში
მიდიოდა. მეზობლებიც კარგად სარგებლობდნენ ჩემით: თუ
წერილი ჰქონდა ვინმეს დასაწერი, უსათუოდ მე მეძახდნენ,
და დაუზარებლადაც მიედიოდი; თუ წასაკითხად შეპატრებო-
დნენ, მაშინ კი ვიმალებოდი, რადგან თავის შერცხვენა არ
მინდოდა.

სულ სხვა რიგად მოიხმარა დედამ ჩემი მწიგნობრობა,
მეტადრე „სიფრების“ ცოდნა: ფულის გამოცნობა და დათე-
ლა არ მეძნელებოდა,—მაშასადამე ვაქრობაშიც გამოვდგე-
ბოდი. მართლაც თითქმის ყოველ კვირას ქათმებით, ყვე-
ლით ან კვერცხებით დატვირთული მივყვებოდი დედას ოზურ-
გეთში. პირველად გადაწყვეტილი უარი განვაცხადე:—არ წა-
მოვალ-მეთქი; მაგრამ არ გამივიდა:

— შენ ერთი ხელი ტანისამოსი კვირაში არ გყოფნის...
ფული თუ არ ვიშოვე, აბა როგორ შეგიკერო:—ჩვენ მადე-
ნი ხომ არ ამოგდის აქ!—გამიჯავრდა დედა.

ძალიან მომწონდა ქალაქი: შეღებილი კოხტა სახლები,
ლამაზად ჩამწყრივებული,—დიდი თეთრი ეკლესია და იმის გარ-
შემო უზარმაზარი თეთრივე ხეები, მრავალი ზარების მწყო-

ბრი წკრიალი და გუგუნნი, ხალხით გავსებული ქუჩები, მდიდრად მოწყობილი მაღაზიები, — ყველა ეს და სხვა ცხელი იპყრობდა ჩემს ყურადღებას და მიუწოდებდა ბედნიერებად მიხატავდა ქალაქის ცხოვრებას... ქუჩაში არა — ერთხელ დავეცემულვარ ხოლმე და მომიტაფავს კალათში კვერცხები, — ისე გამიშტერდებოდა თვალეები. როგორ შეენატროდი მდიდრად ჩაცმულ პატარა ვაჟებს და ქალებს, რომელნიც ჯგუფ-ჯგუფად დასეირნობდნენ და თამაშობდნენ ეკლესიის წინ მიწოდებდნენ!

— შეხედე, შეხედე... შენსავით ფეხ-დაუბანელს სრულებით არ ჰგვანან... ნეტავი მაგათ მშობლებს!.. შენ რომ იყო, ახლა შემოგვლევჯილი გექნებოდა ტანზე ყველაფერი, — შენატრიდა დედაც და საყვედურით გადმომხედავდა მე. არაფრად მეჩვენებოდა ჩემი თავი ამ ბავშვებთან შედარებით: ჩაკონკილი, ქუქყიანი, დაგლეჯილ ქალამნებით, მხარზე კალათი, — არ გიახვლით დიდი რამ სახარბიელო! სოფელში თავი მომწონდა და მაროსაც ვაწონებდი, აქ კი ჩემზე უარესს არავის ვხედავდი. რაღაც მწარე გრძობა იღვიძებდა და მძიმე ლოდინით მაწევებოდა გულზე. სამუდამოდ დაჩაგრულად ვსთვლიდი თავს, და ჩემს დაჩაგრვაში, რა თქმა უნდა, დამნაშავე მშობლები იყვნენ, რომ არ მზრდიდნენ ფუფუნებაში, როგორც ქალაქის ბავშვებს!

მაგრამ საკმარისი იყო დამენახა დუქნების წინ გამოფენილი შეწითლებული ბლითები, რომ შავი ფიქრების კვალიც გამქრალიყო; — ახლა მარტო ერთი ფიქრი-ღა მიტრიალებდა თავში, — მიყიდის თუ არა დედა ბლითებს და თეთრ პურს. როცა გავყიდდი ყველაფერს, და სახლში წასვლის დროც მოახლოვდებოდა, დედას აღარ ვაძლევდი მოსვენებას...

მეორე დღეს, სკოლიდან მომავალი, ეუამზობდი მაროს ქალაქზე, — უამზობდი გადამეტებულად, ზღაპრულად... მაგრამ ყველა ნაამზობში უმთავრესი ალაგი ჩემ მშვენიერ „მე“-ს გქირა!..

როცა შევეჩვიე ქალაქს და ცნობაშიც კარგა ჯიშდი, დედა მარტოც მაგზანინდა სავაქროდ მეზობელ ქალებთან; მართალი უნდა ვსთქვა, რომ მე ეს უფრო მომწონდა: თეთრ პურს და ბლითებს ბლომად მივირთმევედი, და ქალაქის დათვლიერებასაც არავინ მიშლიდა: ხშირად მთელი საათობით ვიდექი ქუჩაში და ვუცქერდი ამა თუ იმ საინტერესო სურათს ქალაქის ცხოვრებიდან. პირველად ძალიან გამაკვირვა ველოსიპედმა და იმაზე მჯდომიც არაჩვეულებრივი ადამიანი მეგონა. დაეინახე თუ არა, რომ მიჰქროდა ქუჩაში და დაიძალა შესახვევში, მივატოვე ყველით სავსე კალათი და სხვა ბავშვებთან ერთად გამოვეკიდე მეც, რომ კიდევ მომეკრა თვალი ამ საუცხოო „ურემამისათვის“...

მაგრამ დახეთ უბედურებას: უპატრონოდ მიტოვებულ კალათს დახვეოდნენ ძაღლები და ოთხი ყველი ამოეჭამათ! ეგ წყეულები ამ შემთხვევამდი საქებრად მყადნენ, რომ სოფლის ძაღლს არ ჰგვანან, ქუჩაში დინჯად იქცევიან და გამვლელებს არ უყეფენ; ახლა კი ასე უსინდისოდ მოიქცნენ და მწარედ ამატირეს!

შემომხვეინენ მტირალს „დიდი კაცის“ ბავშვები და ამიგდეს სასაცილოდ. ასე შევრცხვი კაცი და დედისთვისაც უნდა ანგარიში მიმეცა.

ერთმა შემთხვევამ, სრულებით თუ არა, ხანგრძლივად მაინც შესწყვიტა ჩემი ვაქრობა; დედა მარტო აღარ მაგზანინდა ქალაქში. აი, როგორ მოხდა ეს.

ზატხული იყო; სკოლიდან თავისუფალი ვიყავი და კვლავ მწყემსობას შევეუდექი; ერთი წლის შემდეგ დიდი სიხარულით დავუბრუნდი საყვარელ სუფსას და მინდვრებს და განვახლე შეწყვეტილი მეგობრობა ოქროპირთან და ფარნაოზთან; დილით ვერავინ მომასწრობდა მინდორში ჩასვლას: ნისლი ჯერ კიდევ უძრავად ედო სუფსის პირებს, რომ მე შევიძალადი შიგ, როგორც ღრუბლებში, და მზიარული კრიმანქულით ვაღვიძებდი მძინარე ქალებს.

ერთ კვირა დღეს დედამ აღარ გამიშვა მინდობილ ტარა ვარიკებით გამივსო კალათი და გამისტუმრა ქალაქში.

— ახლა წავიდა ბიცოლა შენი:— გაიქვეცი და მიეწევი... სულ ირბინე, რომ დარეკამდი ჩახვიდე და კარგ ფასში გაყიდო... ქუთით იყავი— არაფერი დაგეკარგოს... პური არ იყი: დო:— მოდი შინ და მჰადი ქამე, რამდენიც გინდა, — ასე მოძაძახა დედამ, როცა ეზოდან გადმოვიარე.

— კი, აბა... ზურგი მოვიტეხო და პურიც არ ვიყიდო? ისე გავსკდები, რომ ერთ თვეს არაფერი მომიზღვს, — უკმაყოფილოდ ვუპასუხე მე და გავიქვეცი.

სუფსაზე ჩასვლამდი ძალიან ვირბინე, — იქნება ბიცოლას დავეწიო-მეთქი, — მაგრამ რაკი გავიგე ოქროპირისაგან, რომ ეს შეუძლებელი იყო, აღარ შევიწუხე თავი: გავყევი ნელ-ნელა. ორ-სამ ალაგას დავისვენე სუფსის პირზე. ახლად ამოსული მზე საუცხოოდ აბჰყვრილებდა სილაზე რალაც ნამცეცებს, და ჯერ იმათ დავუწყე ძებნა: — გაგონილი მქონდა, რომ ეს ნამცეცები ოქროაო; მერე თევზები ვათვალიერე: დავუწყე აღერსი პატარეებს და ვპირდებოდი — როცა გამოვიარ, პურს გაქმევთ-მეთქი. ცოტა რომ კიდევ გავიარე, მწყემს ბავშვებს წავაწყდი და იმათთან კენჭობია ვითამაშე; და სულ ასე, სანამ ქალაქში ჩავიდოდი, — ყველაფერზე თვალი მიშტერდებოდა და წამის-წამ ვისვენებდი, მით უმეტეს, რომ, უმატა თუ არა სიცხემ, ქალამნები საშინლად შემომახმა და მიჰიორდა ფეხის განძრევა...

ცალკე კიდევ წიწილებმა ძალიან შემაშინეს და გამიქირეს საქმე; მოვხდიდი თუ არა კალათს გადაკრულ ჩვარს, ვხედავდი, რომ ყველას დაუღიათ ნისკარტი და ძლივს სუნთქავენ; თვალეზსაც ძლივს ახელენ და საყვედურით მიყურებენ. მეტი გზა არ იყო, — უნდა მეძებნა წყალი და მებანავებინა წიწილები, რომ გავრილებულიყვენ და სიცოცხლის ჰარაქათი მომატებოდათ; და მართლაც მეტი თუ არა,

ათჯერ მაინც ვაბანავე ისინი ცივ წყალში, ასე რომ საწყლებს ერთი ბუმბულიც არ დარჩენიათ შშრალი.

შუაღღე გადასული იქნებოდა, რომ მივაწიე ქალაქს; „საპარასკეო“ *) სულ გაცლილი იყო—ვერც ბიცოლა ვნახე და არც სხვა ვინმე გამყიდველი სჩანდა.

— ოჰო, დიდი გაიზარდე, ბიძია... ძალიან კარგ დროზე არ ჩამოსულხარ!—აქვე დამცინა ერთმა მედუქნემ.

— კკუიანი მაგი ყოფილა... იმისთანა დროზე ჩამოსულა, რომ მეტოქე ვაქრობაში აღარავინ ჰყავს... მაგისია ახლა ბურთი და მოედანი,—დაუმატა მეორემ.

ვითომ მე არც კი მესმის დაცინვა და ვემზადები დავიწყო ვაქრობა; მოვხადე კალათს და რას ვხედავ: სამი წიწილა გამოსალმებია წუთი სოფელს და დანარჩენ სამსაც არ ეტყობათ ხერი: —ისე დასუსტებულან, რომ ცალი თვალის გახელაც კი უჭირთ! სიცხემ აწყინათ თუ ბანაობამ—ვინ იცის! ვცდილობდი გულ-მაგრად შევხვედროდი ასეთ უბედურებას, მაგრამ ველარ შევიკავე თავი და მოვრთე ღრიალი „საპარასკეო“-ს უსაქმო ხალხი მაშინვე შეიკრიბა გარშემო; ამიგდეს სასაცილოდ: ვინ რას შეკითხება და ვინ რას. აბა ყიდვას ერთიც არ ფიქრობს.

— რა მოუვიდათ, ბიძია, ამ წიწილებს?—მონაწილეობით მკითხა ერთმა „დიდ-კაცმა“.

— არ ვიცი... გული შეუწუხდათ მგონია... ე-ე-ე-ე!—განვაგრძე ტირილი.

— გული თუ შეუწუხდათ, —აფთიაქი აგერ არაა; ვერ იყიდე „კამპლები“ და ვერ დააღვევი?—სიცილით შიპასუხა ვილაცამ.

ახლა უფრო ის მისივებდა გულს, თუ რად გავხდი ვილაცაების სამასხაროდ; ზიზლით მიყურებდნენ გამვლელი პატარა ვაჟები და ქალები; არ ვიცოდი, როგორ დამემალა

*) ბაზარი ქ. ოზურგეთში.

მკვდარი წიწილები, გამხმარი ქალამნები, ქუჭყიან სტრემლებით მოღვარული სახე. სიკვდილი სჯობდა ასეთ სირცხვილს.

— ღმერთმა ნუ ქნას, რომ ყველა ეს მაროს გაეგოს, — ეს აზრი მაინც მიტრიალებდა თავში.

ორი წიწილი, რომელნიც უფრო ყოჩაღად გამოიყურებდნენ, სამადლოდ იყიდა იმ „დიდ-კაცმა“; ერთიც, იმის გაპირებით, მე თვითონ დავკალი, რაკი შევატყვე უხვირობა (დანა აქვე მათხოვეს), და ადრე გავიცალე ხელი.

— მაი დაკლული წიწილა არ იზარალო, ბიძია, — წაიღე შინ და კარგად შეაწიწკინებინე კეცზე დედაშენს, — გამოშვიდობებისას მითხრა „დიდ-კაცმა“.

მაგრამ „შეწიწკინებაზე“ ვინ იფიქრებდა, როცა სახლში მიღვლაც მაშინებდა.

სხვა აბა რაღა უნდა მექნა, — ჩავაწყვე მკვდარი და დაკლული წიწილები კალათში, პურიც აღარ დავიკელი და გავყევი შინისაკენ. რადგან ვიცი, რომ დედა კარგს არ დამაყრიდა, მშვენიერ ხერხს მივმართე: მივედი თუ არა სუფსაზე, წამოვწეკი ბალახში წყლის პირას და პატარა თევზებსაც დანაპირი ავუსრულე... ტკბილად ჩამეძინა ამდენ მღელვარების და ვაი-ვაგლაბის შემდეგ. ანკარა სუფსა ჩუმად ებუტბუტებოდა წვრილ ქვებს და ნაზად შხუოდა, თითქო „ნანინას“ მეუბნებოდა მის მოსიყვარულეს.

როცა გამომეღვიძა, უკვე შეღამებული იყო; მაშასადამე — სახლში ჩემი დავგიანებით კარგად შეშინებული იქნებოდნენ, და მეც ხომ ეს მინდოდა!

გამიყვანა ოკროპირმა ნავით, და ნელ-ნელა შევეყევი სოფლისაკენ; მოვიგონე ყველაფერი, რაც დღეს გადაშხდა, და თავის-თავად ამიტყდა ტირილი.

შეშინებული დედა გზაში შემხვდა:—მორბოდა...
რად... ჩემი უვნებლად დაბრუნებით გახარებულმა მშვიდად
მიიღო მოთხრობა ვარიკების მწარე ბედზე.

— ყოჩაღ, ბიჭო,—ასე არ უნდა ვაქრობა... ვარიები
დაახრჩო; რაც ფული აიღო, იმის პური დაბურხლა, და თვი-
თონაც კინალამ დაიკარგა,—ასე მაჯავრებდნენ ხოლმე პატა-
რა დები.

ამის შემდეგ მარტო აღარ წავსულვარ ქალაქში.

გაბრიელ გოგუაძე.

(დახასრული იქნება)

საქართველოს
საბჭოთაო
წიგნობა

გიულის ნაამბობი

(დასასრული*)

მ ლამეს გაბრო და მე იქ ვიყავით, აღარ გაგვიშვეს. დილა-ადრიან გაბრომ შემდეგი გამიმელაფნა:

— შენა, შეილო გიული, პატარა აღარა ხარ, რვა წლისა სრული იქნები, ამიტომ, თუმცა შენი საქმე სულითა და ხორციით მე მაქვს ჩაბარებული, მაინც შენი დაკითხვაც საქირია. ეს ჩემი ნათლია შენ თავსა მთხოვს: ჩემთან იყვეს, კოტაოდენ სახლში ან მალაზიაში: (ამათ წიგნებით ვაქრობა აქეთ ამ ქალაქში) ხელში შეგვეშველებოა; ჩავაცმევთ, დავხურავთ, ვასმევ-ვაქმევთ და წიგნის „კითხულს“ ხომ ისეთს ვასწავლით, რომ „ჩინონიკიც“ ვერა სჯობდესო. მართალია არ შემეტები, მაგრამ ჩემი ნათლია სვიმონის ხათრს ვერსად წაუვალ: ყველაფრით გამოსადეგი და საქირო კაცია. თან ისიც ვიცი, რომ შევილივით შეგინახავს და უკეთეს ყოფაში იქნები, ვინემ სოფელში. თუ იქ მამულ-დედული რამე გაქვს, იმას კიდევ თვალის ჩინივით გაუფრთხილდები და შენ დავაე-კაცებამდის ბარტყივით შენახულს დაგახვედრებ. ეს კაი ადგილია: წიგნს ისწავლი, და ეგებ ჩვენ სოფელსაც რამე წამალი დასდო.

*) იხილე „ნაკიდული“-ს № მე-8.

მართალია ცოტა გული დამიდონდა, მაგრამ მაინც რედაქციას ვუწვინებ და ვუთხარავ: რედ ბაღსა რა უნდა შექნა. ან უარა რო მეთქვა, რა გამივიდოდა? დავთანხმდი.

გაბრო იმავ დღით წავიდა სოფელში და მე დავრჩი მარტო უცხო ადგილს, თბილ სიტყვას მოკლებული, უთვისტომო და სხვის ხელ-შემხედვარე.

„ბატონი“ სვიმონი მეტად ტკბილად მექცეოდა პირველ ორ დღეს.

მერე ნელ-ნელა ცხოვრება მეცვლებოდა. მესამე დღეს დილით ცოტა დილის ძილი გამიგრძელდა. ბატონმა საყვედური მითხრა:—აქ მოსამსახურედა ხარ და არა ბატონიშვილადო. დროზე უნდა ადგე, „სამოვარი“ დადგა და იმუშავო.

მე, როგორც სოფელელს, „სამოვრებისა“ არა გამეგებოდა—რა: ავიღე და, მანამ წყალს ჩავისხამდი, ცეცხლი ჩავყარე. „სამოვარს“ ძირი გავარდა და ხიფათშიაც გავეხი. პირველად რომ იქ მივედი, კედელზე ერთი ქრელ-ტარა მათრახი ეკიდა, ლამაზი, კობტა; სულ იმას უყურებდი. რა ვიცოდი—მათრახი თვალის დასანახად შემჯავრდებოდა.

იმ დილითვე ბატონმა იმ ჩემ მოწონებულ მათრახით ლაზათიანად გამტყიპა. ბევრი ვიტირე. მშველელი ვინ იქნებოდა. გაქცევაც დავაპირე, მაგრამ საით წავიდოდი: გზა მე არ ვიცოდი და კვალი.

დიდი ქალბატონი, ბატონის სიდედრი, ხანდისხან ტკბილ სიტყვას მეტყოდა, მაგრამ ისიც დაშინებული იყო და მეტად დაბრეცვებული; ამიტომ დიდ აღერსს ვერ მიბედავდა.

დილით ადრე ავდგებოდი, „სამოვარს“ დავდგამდი (მათრახმა „სამოვარის“ მოხმარება ძალაუნებურად მისწავლა). მერე წავიდოდი მალაზიაში. უფროს ნოქართან ერთად გავაღებდით, დავგვიდი, და ვიყავი მთელი დღე, სალამომდის, იქ ხან ფოსტაში მგზავნიდნენ, ხან სად. თვითონ მალაზიაში მთე-

ლი დღე ფეხზე უნდა მდგარეყავი. დაჯდომისთვის ვერცხველს კარგები მომზედა. სადილად შეძლოდა შვიდი კაპეიკი. ვიციდლი სამი კაპეიკის პურს და ოთხი კაპეიკისას ყველს, ან სხვა რამეს, და ვიყავი ესე მულამ ნახევრად მშიერი. ნატვრად გამიხდა კუქის გაძღომა. კვირაობით სახლში ვიყავი და მაშინ არა უშავდა-რა სადილს. ხშირად, როცა ბაზარში გამგზავნიდნენ, ვიგვიანებდი. დაედგებოდი სასადილოების წინ და ცარიელი ყნოსვაც კი სადილისა სიამოვნებას მგვრიდა. დაგვიანებისთვის ძალიანა მტუქსავდნენ, ყურებს ამიწვედნენ, და, თუ მუშტარი არ იყო, მეტსაც. მაგრამ რა ჩემი ბრალი იყო, რომ ძალიან მომწონდა სადილის ყნოსვა?

სალამოთი ბარძიშთან უნდა მეთამაშა. ეს თამაშობა ძალიან მემძიმებოდა: ახირებული, ავზიანი ბავშვი იყო; გაჯავრდებოდა, მცემდა და დამშლელი არავინა ჰყავდა. პირიქით—უფრო აქვზებდნენ.

ბატონს უყვარდა სალამოობით ჩემი და ბარძიშის ქიდაობა. ბარძიში ბაღლი იყო: ცალი ხელით მოვერეოდი, მაგრამ ბატონის ბრძანებისამებრ უნდა წავქცეოდი. მეც ვილახებოდი, ვიქცეოდი ჩემ ტოლებში გაულახავი გიული და სიბრაზისგან სამზარეულოში ტანისამოსს ვიხვედი.

კვირაობით სტუმრები მოვიდოდნენ. ბარძიშს ლექსებს ათქმევინებდნენ. იცოდა ორიოდ. მეც მათქმევინებდნენ. მაგრამ დახეთ ჩემ დაბრიყვებას: წინათვე მეტყოდნენ: შუაზე შედექი, ვითომ დაგავიწყდაო. და გამოდიოდა, ვითომ ბარძიში ჩემზე უკეთესად კითხულობდა ლექსებს. მერე გვაქიდავებდნენ. იმ კიდილშიაც მე ვიქცეოდი და ღონდებოდა გული. სიბრაზისგან დაიქიმებოდა სახის ძარღვები და დავწყვედილი გაჩენის საათს და ჩემ ბედის წერას!

ზამთარში სიცივე მაწუხებდა: ტანზე მეცვა ჩითის ხალათი, ფეხზე—ძველი ფეხსაცმელი, არ ვიცი ვისი ნაცვამი; ის კი

ვიცი — ფეხზე ძალიან დიდი მქონდა: თავისთავად მგზავნი და წვიმა-თოვლში წყალი თავისუფლად შებრძანდებოდა.

ჩემი წიგნის სწავლისთვის არაფის სცხელოდა. ბარძიმის მასწავლებელი შაქრო, მეტად ღვთისნიერი ადამიანი, მასწავლიდა შიგა-და-შიგ, თორემ მუდამ ისიც ვერა, რადგან ერთხელ ბატონთან ლაპარაკი მოუვიდა, თუ მერად მასწავლიდა.

— თქვენ ბარძიმის მასწავლებელი ხართ და არა სხვისაო! — უთხრა ბატონმა.

ხან მალაზიაში უფროსი ნოქარი მასწავლიდა, მაგრამ რა წამს ბატონს დაინახავდა, ისიც თავს მანებებდა.

— ყველამ თავ-თავის საქმე უნდა იცოდეს! — მკაცრად იტყოდა ბატონი.

ესე გადიოდა ზამთარიც. მაგონდებოდა სოფელი, იქაური სიამე და ლხენა, და მომწყურდებოდა სოფლის ნახვა, გაყინულ ხევისა, დაბარდნულ ხეებისა, საბძელში მოჩხუბარ ჩიტებისა...

ვახაფხულის პირს ერთი ახალი ადამიანი მოგვემატა.

ბატონს ერთი ციმბირში გადასახლებული და იქ გამდიდრებული ნაცნობი ჰყოლია. ლატაკი წასულა, იქ ცოლ-შვილს მოსკიდებია და გამდიდრებულა. მაინც თავის მიწა-წყლის დიდი სიყვარული ჰქონია და თავის 11—12 წლის შვილი ზურაბი თბილისს ქალაქს გამოგზავნა სასწავლებლიად. „აი, ძმაო სვიმონ, გიგზავნი ამ ჩემს ზურაბს და შენი იმედი მაქვს, — კარგ ქართველს გამოიყვანო“.

თან ბლომა ფულიც გამოეგზავნა. ზურაბს ჯერ-ხნობით კარგად ექცეოდნენ, მაგრამ მალე დღეები გაუმწარეს.

ზურაბმა რუსული უფრო კარგად იცოდა, ვინემ ქართული, მაგრამ ცდას არ აკლებდა და ქართულს ბეჯითად სწავლობდა. ამაზე მოუდებდნენ შარს და ბატონი უჯავრდებოდა ხოლმე.

მე და ზურაბი მალე დაემეგობრდით. როცა გავაქრობდნენ, თავს გავითავებლებდით და ერთმანეთს ამბავს უზიარებდით. თუმცა ბატონი ზურაბს არა სცემდა, მაგრამ თავმოყვარე იყო ძალიან და ეს ჩხუბიც ვერ აეტანა.

ერთხელ მითხრა: „თუ ჩემთვის ცემა გაუბედნია, არ ვიცი რას ვიზამო. მე დავამწვიდე. მაგრამ ჩემი დარიგება დიდხანს არ ეყო.“

ერთ კვირა დღეს, როცა სტუმრები ბლომად შეკრებილიყვნენ და მზიარულობა დიდი იყო, — ბარძიმი სკამზე დააკენეს და ლექსი ათქმევინეს: „ბატარა ქართველი“. მერე მე მათქმევინეს. არსად შემშლია. როცა გავათავე, ზურაბმა დაიძახა: ყოჩაღ, ბარძიმზე კარგადა სთქვიო. ბატონს ეს ეწყინა და გამოელაპარაკა: ბარძიმმა უკეთა სთქვაო. ზურაბმა უფრო ხმა-მაღლა სთქვა: არა, გიული უკეთა კითხულობსო. სტუმრებმა შეწყვიტეს ეს ლაპარაკი. ვახშმის დროს მე და ზურაბი სამზარეულოში ვიყავით; ხან ოთახის კართან მოვდგებოდით და იქიდან ვიჭვრიტებოდით. ვახშამზე ერთმა სტუმარმა ზურაბის მამის სადღეგრძელო დალია.

— სად არის მისი ზურაბი; წელან აქ დავინახე!

— სძინავს, ბატონო, — უპასუხა ბატონმა; — მოგეხსენებათ — მოწაფეა და ძილი აღრე ექირვება. ვცდილობ კარგად ავღზარდო და კარგი ქართველი გამოვიყვანო.

მანამ ბატონი ამ სიტყვებს ამბობდა, მე მეორე ოთახში ზურაბს ვიჭერდი, რომელიც გასვლას აპირებდა. მაინც თავისი გაიტანა და გავიდა. მე შიშის კანკალმა ამიტანა. ცუდი ამბავი უნდა დატრიალებულიყო.

— სტყუის, მე არა მძინავს. სამზარელოში ვგდივარ და თქვენი ნასუფრალის მოლოდინში ვარ. მამამ სასწავლებლად გამომგზავნა, ჩემი წონა ფული გამომატანა, და აქ მიწახავენ, როგორც პირუტყვს. მე ჩემს თავს მოუვლი, მაგრამ მეკოდება ერთი საწყალი ბიჭი გიული, რომელიც თავის ქო-

ნებით ყმად დაუსახლებია აი ამასაო!—სიმონზე წელი მიი-
 შვირა; თან ღელავდა. უცებ ქვითინი ამოუშვა ზურაბმა და
 იქვე წაიქცა.

სტუმრები აიშალნენ. მერე აღარ ვიცი, რა მოხდა, რა-
 დგან მე საკუქნაოში მწნილის ქილების იქით დავიმაღლე. ში-
 შისაგან, თუ რისაგან,—იქვე მალე ჩამეძინა და უკვე თენდე-
 ბოდა, როცა დიდმა ყვირილმა გამომალეღია:

— გიულ, შე სასიკვდილე, სადა ხარ, ბიჭო?—ჩემ თავ-
 თან იღვა ქალბატონი და ვერ მხედავდა. მე შევიშბუნე. უცებ
 თვალ წინ გამირბინა წუხანდელმა ამბავმა; შიშმა ამიტანა და
 იმ ქილებში უფრო მივიქუქე; მაგრამ შეშნიშნა.

— ერთი სად მიგდებულა, ეს სასიკვდილე! აეთრიე ემ
 წუთში!—და ერთი წიხლი წამკრა გვერდში. ვიკადრე აღ-
 გომა.

— აბა, ეს ქალაღი და ფული წაიღე აფთიაქში! ჩვენ
 ქუჩაზე პირდაპირ წახვალ და კუთხეში რომ არის, იქ დაუცდი
 და წამალს მოიტან. აბა, ჩქარა!

წავედი. თანა ვფიქრობდი გზაში: ნეტა რა უნდა მომხ-
 დარიყო, ან ეს წამლები ვისთვის უნდოდათ?

მეორე დღეს ყველაფერი გავიგე: სტუმრები მალე აშლი-
 ლიყვნენ. მათი წასვლის შემდეგ ზურაბის განკითხვის დღე
 დამდგარიყო. ბატონს გაეგდო წიხლ ქვეშ და ისე ეცემა ზუ-
 რაბისთვის, ნახევრად ცოცხალ-მკვდარი ხელიდან ძლივს გაეგ-
 დებინებინათ. პირიდან სისხლი ამოსვლოდა და მგონი ნეკნე-
 ბიც ჩამტვრეული ჰქონდა.

მეორე დღეს ვნახე, სახე სულ მთლად შეხვეული, თვა-
 ლი დაღურჯებული და სახე მკრთალი, მკრთალი...

გამოველაპარაკე და გუშინ სიცოცხლით სავსე ზურაბი
 დღეს ძლივსლა ლაპარაკობდა. ექიმი მოუყვანეს, მაგრამ რას
 უშველიდა: როგორც სანთელი იღვოდა და ლამპარივით
 სიცოცხლე მალ-მალ უკრთოდა. პირიდან სისხლი ამოსდიო-

და და სუნთქვა არ ჰქონდა თავისუფალი. მთელი სამი ჰუნი გასტანა ზურაბის ტანჯვამ და ერთხელ ღამე ხმაურობამ გამომაღვიძა.

ზურაბი ცუდად გამხდარიყო.

ლოგინთან ექიმი იღვა და ქალბატონი. ზურაბს თვალები მიჰლულვოდა, სუნთქვა შეჰქვეროდა. უცებ წამოიხედა, თითქოს კარგად გახდაო, თვალი მოაფლო გარს და რალაცას თქმა უნდოდა; მაგრამ საბრალოს ენა წართმეოდა: ლულულული ისმოდა. თვალი მომკრა და თვალეზით რალაცას მთხოვდა, მეხვეწებოდა, და მე, უბედურს, ვერ გამეგო, ვერ მიმხედარიყავ.

გაიზმორა, ლოგინზე დაეცა და საუკუნო ძილით დაიძინა, — მოუსაველეთში წავიდა.

გარედ გამოვვარდი და დავიწყე ტირილი. ვტიროდი ძმადნაფიცს, ვკენესოდი, ვჩიოდი.

დავმარბთ ზურაბი იმ საყდრის ეზოში, სადაც მე და ის ხშირად დავდიოდით და ვთამაშობდით.

სულ არ გასულა სამი დღე, რომ სულ შემთხვევით ყური მოვკარი ბატონის ლაპარაკს ექიმთან:

— თქვენ ისეთ წამლებს გამოსწერთ, ვითომც ბავშვი ქლეკით გარდაცვლილიყოს, და ჩემზე იყვეს თქვენი გასამრჯელო.

მართლაც მთელი ორი კვირა აფთიაქიდან ყოველ-დღე წამლები მოგვექონდა. მერე წამლის ქალაღები მოაგროვა ბატონმა და ზურაბის მამას გაუგზავნა. როგორც სადილზე ლაპარაკიდან გავიგე, თან მიუწერია: ზურაბს ციმბირის ქლეკი გამოაჩნდა, ორი თვე ავად იყო, მთელი ექიმები თავზე დავახვიე, მაგრამ უბედურება გვეწვია და გარდაიცვალაო.

უპ, ღმერთო! რამდენი საზიზღრება იყო ამ მინაწერიში, რამდენი ტყუილი.

საწყალი, საცოდავი მამა!..

* * *

გაზაფხულზე ზურაბის მამა ჩამოვიდა. შეშლილივით მიიქრა სასაფლაოზე და დიდხანს ტიროდა დაღუპულ შვილსა.

მთელი თვის განმავლობაში დადიოდა შვილთან, ჰკრებდა ყვაველებს და იქ ურგავდა.

და როცა ჩამოცხებოდა მისში, სასაფლაოზე სიჩუმე იყო, საცოდავი მამა სიცხე-ვაპანაქებას არ ეპუებოდა: იჯდა საფლავზე და იცრემლებოდა.

როცა კი დროს ვიხელთებდი, სასაფლაოსკენ გავრბოდი, მივიდოდი იქ, ჩამოვჯდებოდი ლოდზე და ვფიქრობდი, ვლოცულობდი: ნეტავ ცა გაიხსნას, რომ ვინატრო: ზურაბი გაცოცხლებულიყოს, ერთად გვეთამაშოს, მომელხინოს ჩემ ძმად-ნაფიტან.

ერთხელ ძალიან დამტუქსა ბატონმა: სად დაიკარგეო. როგორ მამა ეს დატუქსეა. ზურაბის გულისთვის ყველაფერს აფიტან.

საწყალი მამა აგროვებდა ყველა ნივთს, ზურაბის ნაქონს.

ერთხელ მამა ჩამეკითხა ზურაბის ამბავს: შენზე მწერდა, შვილო, ჩემი კარგი ზურაბი, ამხანაგი ვიშოვეო. მამაზე, შვილო, როგორ გამომეცალა ხელიდან ის ჩემი იმედი.

სიბრაზე მომაწვა. მომაგონდა მთელი ის ჯოჯოხეთი, სადაც ზურაბმა დღენი დალია, და მამას ყველაფერი უამბე.

ისიც უთხარ, თუ ექიმს რა ელაპარაკა, ან უკანასკნელ ეამს ზურაბი როგორ დაილია და კოშტი სანთელივით ჩაყვითლდა.

ამის შემდეგ ჩემი იქ დარჩენა შეუძლებელი იყო.

ერთ თიბათვის დილას, როცა ის იყო ინათა და ქალაქელები ტკბილ ძილს მისცემოდნენ, შევკარ ჩემი ბარგი-

ბარხანა და გამოვედი სახლიდან. მეზოვეები ქუჩებსა და მოედანებს
 ნენ და თითო-ოროლა კაცი მიდი-მოდიოდა. მზე ამოვიდა
 თუ არა, აელაბარში ვიყავი და იქიდან გამოვწიე ჩემი სოფ-
 ლისკენ. გზაში ურმები შემხვდნენ. დაუჯექ ზედ და... ძლივს
 გულმა თავისუფლად ამოისუნთქა!..

* * *

გავიდა დრო. ახლა უკვე თოთხმეტი წლისა ვარ. მას
 აქეთ რა არ გადამხდა თავს. ორი წელიწადი ერთ საფოსტო
 სადგურზე უბრალო მსახურად ვიყავი.

აუწერელი ტანჯვა გამოვიარე. ოთხი თვე ავად ვიყავი
 და ლოგინი ვლესე. პატრონი არა მყავდა. მარტო ვებრძოდი
 სიკვდილს. ბოლოს მოვჩი და ახლა ციებ-ცხელებამ დამრია
 ხელი.

ველარ გავძელ იქ და ჩემი სოფლისკენ გავწიე შარშან
 გაზაფხულს.

ჩვენი სოფელი ველარ ვიცანი: გამოცვლილიყო.

ჩემი ნათლია გაბრო აღარ იყო. ჩვენი სახლი ვილაკას
 დაენგრია და იმ ადგილს ბოსტანი იყო.

წაველ წისკვილზე. წყალი დაკოტავებულყო და იმ პა-
 ტარა წისკვილს ძლივსლა ამრუნებდა. წისკვილი მოძველებუ-
 ლიყო. ენახე გარსევანი და დედობილი კეკე. საწყლებს ცრემ-
 ლები მოადგათ თვალეში სიხარულისა. შემომჩივლეს: თავს
 ძლივსლა ვირჩენთო. ერთ რუსს იქ ახლო წისკვილი გაუმარ-
 თავს, დიდი წისკვილი, რუსული. და აბა გარსევანის ძველ
 ქართულ წისკვილზე ვილა დაფქვადა?!

წამოველ წისკვილიდან.

იმ ღამეს ვიფიქრე და ასე გადავწყვიტე: კახეთში რომ
 რკინის გზა გამოვიდა, იქ ბევრი მუშა ხელი სპირდებოდათ.

სულ ერთ კვირაში იმ გზის სადგურზე მსახურის ადგი-
 ლი ვიშოვე, თვეში 15 მან. მაძლევენ. თან ცალკე ოთახი
 მაქვს. თავზე „იკიროზიანი“ ქუდი მხურავს და პტყელ-ბალ-

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

ძია შიოს!

(დაგვიანებული სალამი)

ალამი ძია შიოს!...

სალამი წრფელი, უანგარო, ვით პატარა ობოლის უნუგეშო ცრემლები...

და... უმწიკვლო, ვით ცქრილა ზეფირის ჩუმი ქვითინი...

და... უმანკო, ვით ვარდის მკერდზე აკორდებული, დილის ბრჭყვიალა ცვარის ღიმილი...

და... გამარჯვება ძვირფასო შიო!...
იცოცხლე დიდხანს... დიდხანს! მრავალ-
ეამიერ...

და... რათა შენი სიმღერა, შენი ზეციური ჩანგის სიმთა
რხევა და დაუსრულებელი გრძნობის ზღაპარი, სულის შიირი
არ მოჰკლებოდეს ჩვენს პატარა ყმაწვილებს!...

არ მოკლებოდეს შენი იმედი, გამამზნევებელი მუსიკა, ობლად შთენილ, უპატრონო, საბრალო ობლებს და მატანტალა, უსახლკარო პატარა ქუჩის შვილებს.

მაშ გავიმარჯოს, ძია შიო!

გისურვებ დიდი ხნის სიცოცხლეს — ჩვენი ერის საკეთილდღეოდ...

ჩვენი პატარა, მაგრამ ზურმუხტოვანი საქართველოს საამაყოდ...

ჩვენი პატარა ყმაწვილების მესაიდუმლოვე, დიდო მოძღვარო!..

.... იყავ დღეგრძელი!..

რაგ. რომანაშვილი

...საქონის გონი

(ინჟინერული მუშაუბა)

ოქროს შველის ზღაპარი

ყო და არა იყო რა, ღვთის უკეთესი რა იქნებოდა, იყო ერთი დიდებული ხელმწიფე, რომელსაც ჰყავდა სამი ვაჟიშვილი. ამ ხელმწიფემ ისურვა სიცოცხლეშივე დიდებულ სასახლის აშენება, რისთვისაც

მოაგროვდა აუარებელი ხე-ტყე, ოქრო-ვერცხლი, შიშვითი საუკეთესო ოსტატები და იმისთანა მშვენიერი სასახლე ააგო, რომ ქვეყანაზე მისი ბადალი არსად მოიპოვებოდა. მერე შემოაგლო მშვენიერი, სულ თლილი მარმარილოს ქვის ვაღიანი და გაუკეთა სამი კიშკარი. თვითეულ კიშკარს გაუკეთა სხვა-და-სხვა წარწერა.

პირველ კიშკარზე დააწერა: „ამ კიშკრით ვინც წავიდეს, შინ მშვიდობით დაბრუნდესო“; მეორე კიშკარზე დააწერა: „ამ კიშკრით ვინც წავიდეს, ან მშვიდობით დაბრუნდეს, და ან არაო“; მესამე კიშკარზე კი დააწერა: „ვინც ამ კიშკრით წავიდეს, შინ ცოცხალი ველარ დაბრუნდესო“. ამის შემდეგ გადაიხადა ამ დიდებულ სასახლეში დიდებული ნადიმი, დიდი და უზვი მოწყალება ვასცა ქვრივ-ობლებ-გაქირვებულებზე, დალოცა თავისი სამეფო და მასთან ერთად თავისი სამი ვაჟიშვილი და ცოტა ხნის შემდეგ განუტევა სული.

ერთი წელიწადი იგლოვეს შვილებმა თავისი მამა. წლის შემდეგ უფროსმა ძმამ მოაყვანილა ნაზირ-ვეზირებს თავისი ბედაური ცხენი, შეაკაზმინა, აისხა სანადირო იარაღი და წავიდა სანადიროდ. შინ კი დაიბარა: „სადილს უჩემოდ ნუ სკამთ; უსათუოდ სამხრობამდის კარგი ნანადირევით მელოდეთო. წასვლით კი სწორედ იმ ჭიშკრიდან წავიდა, რომელზედაც ეწერა: „ვინც ამ ჭიშკრით წავიდეს, შინ ცოცხალი ველარ დაბრუნდესო“. ძმები და ნაზირ-ვეზირები ბევრს ეხვეწნენ,—ამ ჭიშკრით ნუ მიდიხარ, ხიფათს რასმეს გადაეკიდებიო, მაგრამ იმან მაინც თავისი არ დაიშალა:—არხეინად იყავით, თქვენ ჩემი ფიქრი ნუ გაქვსთო,—და გასწია სანადიროდ.

თავისი ბედაურით მსწრაფლ-გადაიარა ველ-მინდვრები და ავიდა ერთ მშვენიერ მთაზე. აქ მან დაინახა ერთი მშვენიერი შველი. იმაზე უკეთესს კაცის თვალი ვერას ნახავდა:—სულ ოქროსაგან ჩამოსხმულს ჰგავდა. ხელმწიფის შვილმა ეს შველი მოსაკლავად ვერ გაიმეტა და გადასწყვიტა მისი ცოცხლად დაქერა. შველი მიწაზე რომ დაწვებოდა და გაინაბებოდა, მაშინ ხელმწიფის ვაჟი ნელ-ნელა მიეპარებოდა, და ხელი რომ უნდა ეტაცნა, შველი მსწრაფლ წამოვარდებოდა და, რამდენსამე მანძილს რომ გაივლიდა, ისევ მიწაზე გაინართებოდა და მონადირის მოახლოვებას უცდიდა.

მონადირე კი ახლა ხელახლად ნელა ეპარებოდა, და, როცა ხელის წატანებას დააპირებდა, შველი კვლავ ხელიდან გაუსხლტებოდა. შემდეგ კიდევ შორს მანძილზე ხელახლა მიწაზე დაწვებოდა: მეფის ვაჟი კვლავ ეპარებოდა, მაგრამ ის ისევ ხელიდან გაუსხლტებოდა და ასე და აზნაირად სულ წინდაწინ ვარბოდა.

სწორედ სამი წელიწადი სდია მეფის ვაჟმა ამ საოცარ შველს, და არ იქნა და არა,—ვერას გზით მისი დაქერა ვერ მოახერხა. ბოლოს გამოჩნდა ერთი საუცხოო ოქროს სასახ-

ლე შველი მიიქრა ამ სასახლის კარებთან. კარი შველი შიგ შევიდა. ვაჟიც მივიდა ამ სასახლესთან. პირველად კარგა ხანი იჯდა სასახლის წინ, ისვენებდა; მერე-კი შეაღო კარები და თავის ბედაურიანად შევიდა შიგ.

სასახლეში მან ნახა: სდგას ოქროს მაგიდა, ზედ ოქროს სამოვარი და ჩაისათვის ოქროს ხელსაწყო. მაგიდასთან ოქროს სკამზე ზის მშვენიერი მზეთუნახავი და მიირთმევს საქმელს. ამ სანახაობამ ვაჟი ძალიან გააკვირვა; მზეთუნახავის დანახვამ სულ გონება დაუბნია.

ცოტა ხანს შემდეგ, როცა გონს მოვიდა, ჰკითხა მზეთუნახავს: „დილას აქეთ ერთ ოქროს შველს დავსდევ, რომელიც ვერას გზით ვერ დავიჭირე; ახლა-კი ამ სასახლეში შემოვიდა და, თუ შენ გყავს, გთხოვ, რომ მიბოძო ის შველიო“. (სამ წელს შველის დევნა ვაჟს თურმე ერთი დღე ეგონა. თურმე ეს მზეთუნახავი ის ოქროს შველი ყოფილიყო).

ქალმა უპასუხა: — შენ, როგორც გატყობ, მშვიერი უნდა იყო. მოდი ამ მაგიდასთან—ცოტა შენაყრდი; მერე კი სამსიტყვას გკითხავ. თუ ჩემ კითხვებზე გიპასუხნია, ხომ კარგი,—ცოლად წამოგყვები; თუ არა და ამ ჩემი მათრახით ქვა-მარილად გადაგაქცევ, როგორც მრავალი შენისთანები გადავაქციე ქვა-მარილიდაო.

და ანიშნა სახლის ერთ კუთხეში მისგან გაქვავებულ ვაჟებზე, თავისი ცხენებიანად.

მეტე რალა გზა ჰქონდა: ვაჟი მიუჯდა მაგიდას, ცოტა ჰკამა და დალია და თან ფიქრობდა, რომ ისწორედ ახლა კი მოვიდა ჩემი აღსასრულის დღეო ქალმა ჰკითხა:—მითხარი შენ, ვაჟო, იასამან, ვარდოსამან ლაიტაძე ვინ ყოფილა და ან რა იქნებოა?

ბევრი იფიქრა ვაჟმა, ბევრი იფაგლახა: რაც წაკითხულნასწავლი ჰქონდა, ყველაფერი წინ ხელის გულსავეთ გადისწალა, მაგრამ ამ კითხვების პასუხის ვერასფერი ვერა გაიგორა. — გიჯობნიაო, — მოახსენა მზეთუნახავს. მზეთუნახავმა

ბევრი აღარ დააყოვნა, თითოჯერ გადაჰკრა მათრახი მის ცხენს და ორივე მსწრაფლ ქემარბილად აქცია.

სამი წელიწადი მოუთმენლად ელოდნენ ორივე შინ დარჩენილი ძმები უფროსი ძმის დაბრუნებას, მაგრამ რა დაინახეს, რომ ის სახლში აღარ ბრუნდებოდა, გადასწყვიტეს ერთ-ერთი მათგანი წასულიყო მის საქმერად.

ახლა შუათანა ძმამ გამოაყვანილა თავისი ბედაური ცხენი, შეეკაზმა, აისხა სავაგაკაცო იარაღი და ისევ იმ ქიშკრიდან გაუდგა გზას, საიდანაც მისი უფროსი ძმა გამოვიდა. ავიდა თუ არა მთაზე, ისევ ის ოქროს შველი დაინახა. ისიც გამოუდგა და ეპარებოდა, რომ ცოცხლად დაეჭირა, როგორც მისი უფროსი ძმა. შველიც ისევ წინანდებურად ხელიდან უსხლტებოდა, როგორც უფროს ძმას, და ისიც იმ სასახლემდის მიიყვანა, სადაც თვითონ ცხოვრობდა.

სასახლეში ამ საშუალო ძმასაც მზეთუნახავად ეჩვენა; ისიც ისევე მიიპატიჟა ოქროს მაგიდასთან, როგორც უფროსი ძმა. მერე იმასაც ის ჰკითხა: იასამან, ვარდოსამან ლაიტაძე ვინ ყოფილა, და ან რა იქნებაო? და იმანაც რომ ვერა უპასუხა რა, ისიც ცხენიანად თავისი მათრახის გადაკერით ქეამარბილად აქცია.

ბევრი უცადა უმცროსმა ძმამ უფროსი ძმების დაბრუნებას და, რა ნახა, რომ ისინი არ ბრუნდებიან, ახლა თვითონაც გამოიყვანა თავისი ბედაური ჯორი, შეეკაზმა, აისხა აბჯარ-იარაღი და იმავე ქიშკრით გაუდგა გზას ძმების საქმენელად.

მთაში იმანაც ნახა ისევ ის ოქროს შველი: მოინდომა იმისი ცოცხლად დაჭერა, მაგრამ შველმა მოტყუებით ისიც თავის სასახლეში მიიყვანა. სასახლის კარები რომ შეაღო და შიგ შევიდა, იმანაც ოქროს მაგიდასთან ოქროს ტახტზე მჯდომი მზეთუნახავი ქალი დაინახა.

ვაჟმა რომ ქალს ოქროს შველის ამბავი ჰკითხა, ქალმა, ჩვეულებებისამებრ, ისიც სუფრაზე მიიწვია, კოტა დაანაყრა

და იმასაც უთხრა:— ერთ რასმეს გკითხავ; თუ გიჭირდება, კოლაღ გამოგყვები, თუ არა და, შენც მათსავით ჩემგან ქვა-მარილად გადაქცევა მოგელისო... და უჩვენა გაქვავებულ ვალებზე.

— იასამან, ვარდოსამან ლაიტამე ვინ ყოფილა და ან რა იქნებაო?— ჰკითხა ქალმა. ვაჟმა რომ ამ კითხვებს ასავალ-დასავალი ვერ გაუგო და ამასთანავე გაქვავებულებს შორის რომ თავისი უფროსი ძმები იცნო, ელდა ეცა და ძრიელ შეშინდა. მსწრაფლ მოახტა თავის ჯორს:— აჰა, ჯორო, თუ მიშველი შენ, თორემ ცუდად არის ჩემი საქმეო, — და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა გადაუჭირა მკლავის სისხო მათრახი.

სანამ ქალი გონს მოვიდოდა, ჯორმა გაამტვრია კარფანჯრები და ყმაწვილი სამშვიდობოზე გაიყვანა. ყმაწვილმა მადლობა შესწირა ღმერთს გადარჩენისათვის და ჯორს კი თვალები დაუკონა.

ბევრი სიარულის შემდეგ ყმაწვილი შეხვდა ერთ ბერიკაცს. ერთმანეთის ამბვის გამოკითხვის შემდეგ, ყმაწვილმა შესთხოვა მოხუცს: მასწავლე, თუ რამე იცი იასამან, ვარდოსამან ლაიტაძის შესახებო. — მე არა ვიცი რა, რომ გასწავლოო, — მიუგო მან, — მაგრამ გზას კი გასწავლი, რომ მიიღწიო შენს საწადელსაო. და ასწავლა შემდეგი: — შენ წადი, და აიქედან რომ დიდი გამოქვამული კლდე მოჩანს, იმას გადაადექი თავზედაო. იმ კლდიდან წელიწადში ერთჯერ გამოდის რაში თავისი ლახტითაო და, რადგან მისი გამოსვლის დღე სწორედ დღეს არის, ეცადე, რომ რამე გზით რაშს ზურგზე მოაჯდე, და მერე იმან იცის ყოველივეო.

ყმაწვილმა მიაბარა ამ ბერიკაცს თავისი ჯორი და თვითონ გასწია კლდისაკენ. მართლაც ცოტა ხნის შემდეგ კლდიდან გამოვიდა ყოველისფრით მორთულ-მოკაზმული რაში, რომელსაც ვაჟი მსწრაფლ ზურგზე მოახტა. რაში ძალიან გაჯავრდა; ბევრი ეცადა, რომ ვაჟი ან მიწაზე დაენარცხებია, ან კლდეზე მიესრის-მიეჭყლიტა, რისთვისაც ელვის სისწრა-

ფით ის ძირს და მალლა ადიოდ-ჩამოდოდა; ვატი-ვი-ოსტა-ტურად ხან ზურგზე მოექცეოდა, ხან მუცელ ქვეშ, და ხან აქეთ-იქით გვერდებზე, ამიტომაც რაშმა ვერასფერი ვერ დააკლო.

— დაგრჩენივარო, — უთხრა რაშმა ვაქს და ენა ამოიდგა. ყმაწვილიც მოუყვა თავის თავგადასავალს და შველა სთხოვა.

რაშმა უთხრა: ჩვენ უნდა გავიაროთ ეს კლდე, რომელიც სამი თვის საფალია; მაგრამ მე სამ-საათში გაგარონინებ; მიგიყვან ერთ უზარმაზარ მუხასთან, რომელზედაც არწივებს ბუდე-აქვს; და მერე არწივებმა იციან შენი საქმეო.

მღვ. ი. მაჭარაშვილი

(დასასრული იქნება)

მოჭიდავენი

(ივანე-არაკი)

ქრთხელ პეტრეს და ივანეს ჭიდაობა განეზრახა: სურდათ მათი ვაჟკაცობა მთელ ქვეყანას დაენახა, ხალხს მოუხმეს, თან დანიშნეს დრო, ადგილი შესაფერი; ერთი სიტყვით, ჭიდაობას აღარ აკლდა არაფერი.

ჭიდაობის კანონ-წესი სხვა-და-სხვაა და მრავალი, და იმათაც ხალხს აუწყეს, (მოიხადეს თვისი ვალი), რომ მათ შორის ის იქნება დაცემული, დაძლეული, რომელიც კას დაინახავს—ძირს პირ-აღმა წაქცეული.

პეტრე არის ღონიერი, ღონით უნდა გამარჯვება, ივანეს კი, მაგიერად, უფრო ხერხი ემარჯვება: მაგრამ ჯერ კი არეინ იცის—ვინ-ვის დასცემს, ვინ-ვის დასძლევეს: ზოგს ხერხი სწამს, და ზოგი კი მნიშვნელობას ღონეს აძლევეს.

ჰა, გამოჩნდნენ მოედანზე საჭიდაოდ მოკაზმული. გამოურკვევ მოლოდინით აუძგერდა ყველას გული. ჩაურბინეს სწრაფლ ერთმანეთს, წაუტაცეს მარდად ხელი, მაგრამ, უცებ ივანე კი შორს გადახტა, როგორც შველი.—

პეტრეს უნდა ხელში იგდოს, ძალით მიწას დაანარცხოს; ივანე სულ სხვა ხერხს ხმარობს, სხვაფერ უნდა დაამარცხოს.

დასდევს პეტრე, ოფლი მოსჩქეუს; მაგრამ ვერა გააწყო-რა...
ამ ღროს უცებ მას ივანემ კვანტი გაჰკრა, გააგორა—

და დაწვა უცებ ზურგზე. ხალხი ერთხმად ახმაურდა.
ვინ სიამით ილიზოდა, და ვის გული დაუწყლოლდა...
პეტრემ, რასცნო—წახდა საქმე, მსწრაფლ დაემხო ძირს პირდაღმა,
ივანემ ის ატრიალა, ხან უკუღმა და ხან წალმა,

და ბოლოს კი, როგორც იქნა, როცა იგი მთლად მოქანცა,
ძირს, პირაღმა დააწვინა, დაანახვა ლაქვიარდი ცა.
და გათავდა ჭიდაობა. ისმის ტაში, ყრიაშული.
პეტრე წევს და გაიძახის:—არა, არ ვარ დაცემული.

ცას ვერ ვხედავ, გეფიცებით, თუ მწამს ღმერთი, თუ მწამს რჯული...
მართლაც, ნახეს: თურმე პეტრეს თვალი ჰქონდა დახუჭული!..

დავასრულე. აჰ დავასკენი, და იგავიც მას მავალებს:—
ხდება ხოლმე: სიმართლის წინ კაცი განზრახ ხუჭავს თვალებს.

ა. სიხარულაძე

მხოლოდ ჩემ ცივ ყებეში მოისვენებთ.

აზაფხულის საამო დილა იყო. მზე დიდ მანძილზე დაშორებოდა ცის კიდეს, და იმიტომ საკმაო სითბოს აწვდიდა თავის სამეფოს. მზის ცხოველმყოფელ სხივებს ისე ხშირად ეწაფებოდა დედამიწაზე ყოველი არსი, როგორც აკვანში ჩაკრული მშვიერი ბავშვი—რძით სავსე დედის ძუძუს.

—მადლობა ღმერთს: მეღირსა ყინვისგან ზურგ-დამწვარს გათბობა!—ჩაილაპარაკა რიყის კენჭმა, რომელიც ის იყო მზის სხივების დანახვაზე მდინარის ნაპირას მოგორდა.

—ჩემი გათბობა მხოლოდ მზურვალე მსოფლიო მნათობს შეუძლია: საღამომდინ ისე ვავხურდები, როგორც ფოლადის ნატეხი ქურაში,—სთქვა მან და მდინარის ნაპირზე მოიკალათა.

მზის სხივებმა მდინარის ძირამდინაც ჩააღწიეს. თევზებმა კუდის ქნევით მაღლა-მაღლა ასვლა იწყეს და ნაპირს მიაშურეს.

—მზის სხივები კარგია, მაგრამ საშიშიცაა,—ამბობდნენ თევზები:—რამდენი მტერი გვეყავს! უნდა დავიმალოთ: მეტი ჯანი არ არის!

შეშინებულმა თევზებმა მდინარის პირად მოგროვდნენ და დასამალავად.

ასე შფოთავდნენ, და ვერც კი შეამჩნიეს სილაზე ამყად მწოლარე პატარა კენჭი, რომელიც თავისუფლად მზეს ეფიცებოდა. შემოჰკრა ერთმა თევზმა თავისი მძლავრი ბოლო და საბრალო რიყის კენჭი მდინარეში გადუძახა.

— ოჰ, თქვე უგულოებო, უსისხლო ლაწირაკებო! თქვენი სიამოვნებისათვის მე გამაუბედურეთ?!

სთქვა თუ არა, წყალში რამდენჯერმე ჩაიყურჭუმელავა და ჩქეფს მიაშურა. ჩქეფმა შეახტუნ-შემოახტუნა, ერთი კიდეც დაატრიალა და მალე სამგზავროდ გაისტუმრა.

— სად გავითიო ლამე? რა მეშველება მე საცოდავს:— ამდენი ტრიალით ლამის თავბრუ დამესხას. მეტი გზა არ არის,—უნდა მეგობრებს მივმართო: ეგებ როგორმე მიშველონ.

ამ აზრმა გაუელვა თუ არა თავში ჩვენ კენჭს, ცხრაჯერ გადაკოტრილდა და ერთ რიყით სავსე ორმოში ჩაეშვა.

მაგრამ—ოჰ საოცრება! ისე რბილად დაეცა, რომ პაწია ხმაც არ ამოუღია.

— აი, შე საძაგელო, მაწანწალა! რა დაგიშავე მაგის ფასი, რომ შენი წუთიერი სიამოვნებისათვის გაჭირვებულ ავადმყოფს თავი გამიტეხე! — აყიყინდა ბაყაყი. — თქვენისთანა ყაჩაღებმა დალუპეს ქვეყანა! დაგიტოვებ ჩემს მყუდრო ბინას, მაგრამ იცოდე—ვერ მოიხმარ გემრიელად!

სთქვა და ერთ პატარა ქვაზე ახტა. გადაავლო თვალი მდინარის ნაპირს, სადაც ნიავეი საამოდ არხევდა მწვანე სქელ ბალახს.

ბაყაყს მოეწონა ეს ბალახი და იქ მოსვენება ინდომა. ისკუპა და შიგ შუა გულში ბერტყა გაადინა.

— ოჰ, შე მტარვალო ჯალათო! — რას მერჩოდი უღანაშაულო, დღე-მოკლე არსებას? ვის რა დაუშავე, მითხარი ღვთის გულისთვის, შე მყრალო გომბიო? — ცხარობდა დამფრთხალი ლამაზი ჰეპელა. — რატომ დამიფხრიწე კოხტა ფრთები,

ერთი დღის სიცოცხლე რად გამიმწარე?! სხვას სულს უნდა ამაოთვთა შენი სიამოვნებისთვის. რაღა შეშველება მე საცოდავს: ფრენა რომ ველარ შევძლო, ხომ მშვიერი მოგვკვდები.

ასე გულსაკლავად მოსთქვამდა პატარა პეპელა, რომელიც დასასვენებლად ჩაფრენილიყო ბალახებში და ფრთებს ისწორებდა.

კოტა რომ სული მოითქვა, გაისწორა ფრთები, აფრინდა ბალახებიდან და გულნატკენი ერთ ნახ ყვავილზე დაეშვა.

გაზაფხულის ყვავილის საამო სურნელებამ მიდა გაუღივდა: გამოჰყო თავისი ისარი, შიგ შუა გულში ჩაურქო პატარა, ნახ ყვავილს და წუწნა დაუწყო.

ოჰ, მიშველეთ: მაწამებენ მე საცოდავს! ვის რად დაუშავე? სირცხვილი არ არი! ერთი წუთის სიამოვნებისთვის მღუპავენ მე საწყალს? ოჰ, შე ფანდალა დღე ნაკლულა შენა: რად მისპობ სიცოცხლეს, რათ მტაცებ ჩემ წვლილ საზრდოს? იმისთვის, რომ გაიმარჯვე?

ეს სთქვა თუ არა, საცოდავად აქვითინდა; გადმოყარა მარგალიტივით ლამაზი კრემლები, რომელიც ცივ ტყვიასავით მიწაზე დაცვინდა. მიწამ ხმა მისცა:

რა გატირებს, ჩემო ნაზო ყვავილო?

— როგორ თუ რა!—ძლივს სულის ლაფვით ეჩურჩულე-ბოდა გაზაფხულის ყვავილი:

— გამამწარეს, საზრდო მომტაცეს, სული ამომწუწნეს. ეკვდები მე საცოდავი.

სთქვა თუ არა, კისერ-მოწყვეტილი მიწაზე დაეცა და სული განუტევა.

—ჰოოო!—მიძახა მიწამ:—შე დაგაკმაყოფილებთ ყველას: ჩემს ცივ უბეში მოისვენებთ მხოლოდ და მხოლოდ!—მოჰხვია თავისი ცივი ხელები, და ტანჯვაც გაქრა.

სადაცა ვაშაქე

ზღვის ტალღების აკვანძი

ია,—ჰკითხა ყმაწვილმა,—ბილლი ამბობს, რომ ზოგი თევზი სახლზე უფრო დიდიაო.

ბიძიამ ცოტა არ იყოს გაჯავრებით შეხედა.

—ბილლის სისულელე უთქვამს. ასეთი დიდი თევზი არ არის ქვეყანაზე. თუ მოიპოვება ასეთი უზარმაზარი ზღვის ცხოველი, ის თევზი კი არაა—ვეშაპია.

—ვეშაპი ხომ წყალში ცხოვრობს?

—მართალია.

—მაშ რატომ თევზი არა ჰქვია?

—იმიტომ რომ ის თევზი არ არის,—მიუგო ბიძამ,—ვეშაპები ისეთივე ცხოველები არიან, როგორც ძაღლები და კატები.

ერთი წუთის შემდეგ ბიძამ და განაგრძო:

—გესმის: ვეშაპი თევზი არაა, რადგან მას არ შეუძლია წყალში თევზივით ისუნთქოს. ჰაერის ჩასასუნთქავად უსათუოდ უნდა ამოვიდეს წყლის ზედაპირზე და ისუნთქოს ისე, როგორც ჩვენ ვსუნთქავთ. არ არის თევზი იმიტომ, რომ შეილებს ისე ზრდის, როგორც ზრდის თავის შეილებს ძროხა ან კატა რძით, და... მაგრამ არის ბევრი სხვა საბუთებიც, რომელიც ამტკიცებს, რომ იგი თევზი არაა.

—რა საბუთებია ნეტავი?—სწრაფად სთქვა ყმაწვილმა. მაგრამ ბიძია აღარ უტკბერდა: თითქო ფიქრით სადღაც შორს გადაფრენილიყო.

— როგორ გგონია, — უთხრა მან ბოლოს — უფრო მეტი არა თავის შვილებს თევზები ისე, როგორც უფროს თავის შვილს ვეშაპი, რომლის შესახებაც მინდა ახლა ვიამბო? არა; ნამდვილად გეუბნები, — არასოდეს. თევზს ასი ათასობით ჰყავს შვილები, და უფლის კი არა იმათ, ხანდახან სკამს კიდევაც. ვეშაპს კი მხოლოდ ერთი შვილი ჰყავს. რასაკვირველია ერთი შვილი ჰყავს ერთ დროს; და დედა ვეშაპი ფიქრობს, რომ მის შვილზე უფრო მშვენიერი და საყვარელი არსება არ მოიპოვება მთელ ქვეყანაზე.

ყმაწვილი სმენად გადაიქცა.

— ეს ამბავი მოხდა შორს, ძალიან შორს, ჩვენი ქვეყნიდან, — დაიწყო ბიძამ და სადღაც შორს მიაპყრო თვალეზი. — აი იქ დაებადა დედა ვეშაპს პატარა ბოჩოლა ვეშაპი. ეს მოხდა შორეულ ჩრდილოეთში. ბოჩოლას მუქ-რუხვი ფერის ლერწოიანი ზურგი და ქუქუიანი თეთრი მუცელი სრულიადაც არ იყო ისეთი ლამაზი, როგორც ეგონა მის დედას, როდესაც ის ძუძუს აწოვებდა და ჩრდილო ზღვის გრძელი, წყნარი ტალღები ნაზად არწევდა დედა-შვილს.

ბოჩოლას რვა-ცხრა ფუტი სიგრძე ჰქონდა, მაგრამ გეგონებოდათ მთელი ბოჩოლა მხოლოდ თავისაგან შესდგებოა; თავი კი — მარტო პირისაგანაო. პირი კი... მაგრამ ამ დროს პირს ვერ დაინახავდით, რადგანაც ის თავის დედის ძუძუს სწოვდა. დედა მისი კი გაწოლილიყო ზღვის წყნარ ტალღებზე და უკბილო პირი, რომელიც ვეება გამოქვაბულს ჰგავდა, ნახევრად დაეღო. პირი მთელი მისი ტანის თითქმის ერთი მესამედი იყო.

ვეშაპის დაღებული ხახა ბადეს წარმოადგენდა და იქერდა სხვა-და-სხვა პაწია თევზებს, ლოკოკინებს, კიბორჩხალებს და სხვა ამგვარ წვრილმან ცხოველებს, რომლებიც ზღვაში მრავალად ცხოვრობენ. ვეშაპს ზევითა სასიდან ორ მწკრივად ეშვებოდა ქვევით რქის ამგვარ ნივთიერების მზგავსი სამკუთხიანი შოლტები. თითო მწკრივში 100—150 შოლტი არის.

შუა შოლტებს 2 $\frac{1}{2}$ საცენი სიგრძე აქვს. წარმოგდგენილია რა ვეება პირი ჰქონია ვეშაპს. ამ შოლტებისაგან ნამდვილი ბადე გამოდის. მისკურავს ვეშაპი ხახა-დაღებული და წყალთან ერთად შედის ამ ბადეში სხვა-და-სხვა წვრილი ზღვის ცხოველი. დრო-გამოშვებით იგი ზარბაქად ხურავს პირს; ენა ეკვრის სასის შუა ნაწილს. წყალი ამ დროს გარედ გამოდის და ნანადირევი კი მიიმართება კუქისაკენ. გადაყლაპავს თუ არა პირში ჩაქვივულ სანოვავს, — თევზებს, მელუზებს და სხვა წვრილმან ცხოველებს, — პირს ისევ დააღებს და ელის, სანამ ისევ გაივსებოდეს. რამოდენიმე წუთის შემდეგ დედა ვეშაპი თავის ცხვირის ნესტოებიდან, რომლებიც თავის ზედა ნაწილში აქვს, ამოუშვებს თეთრი ორთქლის დიდ შადრევანს. ეს იმას ნიშნავს რომ მან ამოისუნთქა გაფუჭებული ჰაერი. ეს ორთქლით გაელენთილი ჰაერი შორიდან მოსწანს.

სწორედ ასევე იქცევა ბოჩოლაც, თითქოს დედას ბაძავსო: თავის დედის მკერდზე მიხუტებული დრო გამოშვებით ამოუშვებს ორთქლის სულითქმა შადრევანს.

რასაკვირველია დედა ვეშაპს არ შეეძლო ამ მკირე საქმლით თავისი ვეება სხეულის გამოკეება. სიგრძით ის თითქმის 60 ფუტი იყო და 9000 ფუთი სიმძიმე ჰქონდა. ხანდახან ის რალაცას ანიშნებდა შეილს. ნიშანი შეილს ძალიან კარგად ესმოდა. ბოჩოლა დაიხვედა უკან დედის ვეება ტანის დაყოლებით. ვეშაპი ასწევდა თავის ვეება კუდს მალლა და ნელა იძირებოდა მომწვანო წყლის სიღრმეში. შეილი კი ფრთხილად მიჰყვებოდა თავის დედას.

ზღვის სიღრმეში უფრო მეტი სიკაცხლეა, ვიდრე ზედა პირზე. აუჩქარებლად, მარჯვედ მისკურავდა წინ დედა ვეშაპი და ივსებდა თავის ხახას შიგ ჩაქვივულ ცხოველებით, სანამ ბოლოს არ იგრძნობდა, რომ საკმაოდ გადასანსლა 60—70 ფუთი საქმელი. ზოგი თევზი, იგრძნობდა თუ არა საშინელი ვეშაპის მოახლოვებას, გამოუშვებდა მელნის

ნიაღვარს, რომ დაეცვა თავი დალუპვისაგან. ვეშაპს, წარსმე!
 მო მაშინ ბნელი ღრუბელი ჩნდებოდა და შეშინებულნი ში
 ლი ეკვროდა თავის დედას. მაგრამ ერთი ან ორი მძლავრად
 კუდის მოსმა საკმაო იყო, რომ ვეშაპს უფსკრულიდან თავი
 დაეხწია და მქვირვალე წყალში გაჩენილიყო. შემდეგ მიაღ-
 წვედა იმ ვიწრო გზას, საითაც მისცურავდა წერილი თევზე-
 ბის ჯოგი.

წერილი თევზების უანგარიშო ჯოგები სცურავენ ხოლ-
 მე ზღვაში. როცა ქარბუქი ამოვარდება, ამ თევზებს გამოჰ-
 ყრის ხოლმე ტალღები ნაპირას და გროვა-გროვად ყრიან,
 იმ ადგილას, სადაც ზღვის პირად მცხოვრებლები არიან, მო-
 დიან ხოლმე გლეხები, აგროვებენ და მიაქვთ შინ მიწის გა-
 სანაოყიერებლად, პატივის მაგიერ.

რასაკვირველია, როცა დედა-ვეშაპი მიაგნებდა ამისთანა
 თევზების ჯარს, დიდი დრო როდი სჭირდებოდა თავისი გაუ-
 მადლარი კუქის ამოსავსებად. გაძლებოდა, მერმე ისვენებდა და
 ეალერსებოდა თავის შვილს.

12—15 წუთის განმავლობაში წყალში ყოფნის შემდეგ
 დედა გრძნობს, რომ დროა ამოვიდეს გარედ ჰაერის ჩასასუნ-
 თქავად. თვითონ კი შეუძლია 5—10 წუთი კიდევ მოითმი-
 ნოს, მაგრამ პატარას კი აღარ შეუძლია უჰაეროდ დარჩენა.

— როგორ სძლებენ ამღენხანს უჰაეროდ, — შეჰყვირა
 ბავშვმა: — ზომ დაიხოცნენ!

— რასაკვირველია ადამიანს ორ წუთში მოჰკლავდა
 უჰაერობა, მაგრამ ვეშაპს ერთბაშად შეუძლია ძალიან ბევრი
 ჰაერი შეისუნთქოს, რადგანაც ფილტვები ძალიან დიდრონი
 აქვს, და როცა შეისუნთქავს, შეუძლია 10—15 წუთი უღარ-
 დელად იყოს.

— როდესაც დედა-შვილი ისევ მოვიდნენ წყლის ზედა-
 პირზე, ამოუშვეს ფილტვებიდან შეგროვილი ჰაერი. ბოჩო-
 ლას პატარა შადრევანი დედის დიდ შადრევანს მიჰყვებოდა
 კვალ-და-კვალ. პატარა ყოველთვის მშვიერია, რადგანაც სწრა-

ფად იზრდება. ამოკურდნენ თუ არა მალდა, მაშინვე დადგა წოვნას. დედა კი სთვლემდა ნახ ტალღებზე. მალლიდან თავს დასტრიალებდნენ ზღვის თეთრი ფრინველები და სტაცებდნენ თევზებს, რომელნიც ტალღებს მიჰქონდა მისთვის.

იმათგან მოშორებით ყინულზე წამოწოლილი, თბებოდა და ნებივრობდა სამი ზღვის ძაღლი; ცოტათი კიდევ უფრო შორს, ზღვაში მოსჩანდნენ ვეშაპები და ისროდნენ ჰაერის და ორთქლის შადრევანებს.

დიდ ვეშაპს არ შეუძლია ორ-სამ წუთზე მეტი წყლის ზედა პირზე დარჩენა; უმთავრესად იგი წყლის სიღრმეში ცხოვრობს; ახლა კი, რადგან შვილი ჰყავდა, უნდა ერთავად ეწოვებინა, და ამიტომაც უფრო ხშირად რჩებოდა წყალზე, სანამდის შიმშილი არ აიძულებდა ზღვაში ჩაძირვას.

სახოგადოდ ვეშაპი ფრთხილი არ არის; ახლა კი ძალიან ფრთხილად იყო და რაიმე მცირე დაბრკოლებაც აშინებდა.

ერთხელ, როდესაც ის უდარდელად ჰანაობდა ტალღებზე, ერთბაშად შეამჩნია შავ-ცხვირა თეთრ-ბეწვიანი თავი, რომელიც წყალში მიიპარებოდა. მან იცოდა, რომ ეს თეთრი დათვი იყო, მაგრამ იმდენად დიდი და ღონიერი არ იყო, რომ რაიმე ვნება მიეყენებინა მისი შვილისათვის, თუმცა დათვი საუცხოოდ სცურავდა. მაგრამ ვეშაპის დედობრივი გრძნობა მაინც ვერ ურიგდებოდა იმ აზრს, რომ დათვი მისი შვილის სიახლოვეს იყო. ვეშაპი ისე მოტრიალდა, რომ დაფარა შვილი, რათა დათვს არ დაენახა; მაგრამ დათვს არც კი გაუხედავს იქითკენ. ის მიდიოდა სანადიროდ ყინულზე გაწოლილ ზღვის ძაღლებისაკენ. დათვა ჩაიყურყუმელავეა, წყალში დიდხანს იყო დამალული და ამოკურდა სწორედ იმ ყინულის კიდესთან, სადაც სელაპები ნებივრობდნენ. სწრაფად დაიჭირა ერთი, სხვები კი ჩაცვიდნენ წყალში.

დედა-ვეშაპმა არ მიაქცია არავითარი ყურადღება ამ სისხლის ღვრას. სანამ შორს იყო დათვი, იგი სრულიადაც არ იყო მისთვის საინტერესო.

მაგრამ ვეშაპმა უცებ ყურები სცქვიტა: — შეამჩნიე, შორს, შორს, შორს, შორს... თავის ნათესავეებში — შავი, ნელა მომავალი, ვეშაპებზე მონადირე გემი. მან იცოდა, რომ ეს უცნაური შენობა, სადაც მოძრაობენ პაწაწკინა, მაგრამ ერთობ საშიშარი არსებანი, ყველაზე უფრო საშინელია მათთვის — ვეშაპებისათვის. ვეშაპი ძალიან შორს იყო იმ საშინელ გემისაგან, მაგრამ ისე შეშინდა და აღელდა, რომ სუნთქვაც კი აღარ შეეძლო. ხედავდა, რომ საშინელი გემი ეპარება ერთ მის ნათესავს. გემმა ზარდამცემი ალი ამოუშვა. იმის ზედა პირიდან მქაზე ხმა გაისმა, და ჩვენმა ვეშაპმა დაინახა, რომ ერთი მისი ნათესავი — უზარმაზარი ვეშაპი — შეტრიალდა ჰაერში, საშინელი შხაპუნით ისევ ჩავარდა წყალში და ისე ააღელვა ზღვა, რომ გემი თითქო შეტორტმანდა ტალღებზე. ერთს წუთს ზღვა სდულდა ბრძოლის ადგილას. მერმე თანდათან დამშვიდდა ყველაფერი და დედა ვეშაპმა დაინახა, რომ რაღაც ეწეოდა ვეშაპს გემისაკენ, სანამ სრულიად არ მიიტანა გემთან.

ამ შემთხვევამ შიშით აავსო დედის გული და ააკანკალა. მან ჩაიხუტა შეილი, ჩაჰყვინთა ზღვის სიღრმეში და გასცურა ისე სწრაფად, როგორც კი შეეძლო იმის შვილს.

200 ფუტის სიღრმეზე ჩაეშვა ზღვაში და გაექანა იქითკენ, სადაც მისი ანგარიშით არ შეხვდებოდა იმ საზიზღარ გემს.

როდესაც 15 წუთის შემდეგ ვეშაპი ამოვიდა წყლის ზედაპირზე, საზიზღარი გემიცა და ყველა მისი ნათესავეებიც შორს იყვნენ. იმათ დიდი ყინულის გორა ეფარებოდა. მაგრამ მან მაინც ვერ მოისვენა. ორი წუთის შემდეგ, შეისუნთქა თუ არა ბოჩოლამ ჰაერი, ვეშაპი ისევ ჩაეშვა წყალში და მისცურავდა შორს. თორმეტჯერ რომ ეს განიმეორა, მხოლოდ შემდეგ იგრძნო კოტაოდენი შვება. შესდგა და გაწვა ტალღებზე ვეება კლდეებით გარშემოზღუდულ ზღვის ყურის კიდესთან.

აქ ის ძალიან კარგად გრძნობდა თავს. ამ ადგილას სწორედ ის საკმელი დახვდა, რომელიც ძალიან უყვარდა. ჩვეუ-

ლებრივ ტყვიის ფერი მომწვანო ტალღები მკრთალად გადის ფრად აფერადებულიყო. ამ საუცხოვო ფრად შეღებენ ტალღები პაწია სულდგმულებმა, რომლებიც აქ, წყალში, მრავლად ფუსფუსებდნენ.

დედა-ვეშაპს ძალიან უყვარდა იმათი ამოცხრილვა წყლიდან, და ამიტომაც პირდაღებულმა ნელ-ნელა იწყო რხევა წყალზე. დროთი-დრო ის ხურავდა პირს და უშვებდა წყალს; მისი პატარა, კანის ნაკეცებში ჩამალული, თვალები კი ამ დროს სრულ კმაყოფილებას სახავდნენ.

მალე აღმოჩნდა, რომ იგი აქ მარტო არ იყო. ჰაერი სავსე იყო სხვა-და-სხვა ხმაურობით: ისმოდა მრავალნაირი სტვენა და ფრთების ფარფაში. ზღვის ფრინველებს ჯარად მოეყარათ აქ თავი; საშინლად ყვიროდნენ, ჩხუბობდნენ; ამ საუცხოო საუზმეს ერთმანეთს ეცილებოდნენ.

დრო-გამოშვებით აქა-იქ ამობურთული ზღვა ამტკიცებდა, რომ რაღაც უზარმაზარი თევზებიც ერივნენ ამ ნაღიმში.

დედა განსაკუთრებული ყურადღებით ადევნებდა თვალყურს ამობურთულ ზღვას, თუმცა არავითარ ხიფათს არ მოელოდა. იგი უკვე ათავებდა ჭამას, რომ უცებ შენიშნა ამ აუარებელ პაწია სულდგმულებში მისკენ ქურდულად მომავალი რაღაც გრძელი ცხოველი. მან ძალიან კარგად იცოდა—ვინ იყო ის, და ხედავდა, რომ ეს საშინელი არსება პირდაპირ მის პაწიას უმიზნებდა მახვილს, რომელიც გრძელ ცხვირზე ჰქონდა გამოსხმული.

თუმცა უზარმაზარი და თითქო უძრავი სხეული ჰქონდა, დედა-ვეშაპი საშინელი სისწრაფით, ცქვიტად მოძრაობდა. იგი ელვის უსწრაფეს მოტრიალდა და ხმალთევზასა და თავის შვილის შუა გაჩნდა. ის-ის იყო მოასწრო, —და შვილის მოსაკლავად მოღერებული მახვილი დედას მოხვდა გვერდში.

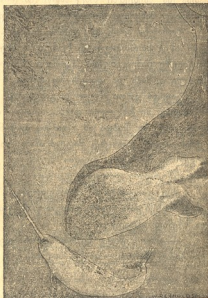
ავაზაკმა ამოგლიჯა თავისი საშინელი იარაღი და ახლა ელვასავით გაქანდა მეორე მხრიდან. მაგრამ დედა-ვეშაპი მასზე უფრო მარჯვე იყო: მოტრიალდა მეორე მხარეს, დაიფარა თავისი შვილი და მეორედაც თვითონ მოიხვედრა მტრის მახვილი.

მაგრამ ხმალი-თევზა საშინელი ხერხიანი, სწრაფი და მძლავრი ღალაფი აღმოჩნდა: თითქოს ყოველ მხარეს და ყოველგან იყო. დედა ერთ ადგილას ტრიალებდა; ირგვლივ მდულარე წყალი მორყევად გადააქცია, და ამავე ღროს შვილს თავისი ტანით იფარავედა.

ბოლოს და ბოლოს გამწარებულმა, შვილის საშიში მდგომარეობით და თავისი ქრილობებით შეწუხებულმა დედამ მორთო შემზარავი, საშინელი ღრიალი, რომელიც ასი ზარბაზნის გრიალსა ჰგავდა.

ამ საზარელმა ღრიალმა დააფრთხო ფრინველთა გუნდები: თავზარდაცემულნი მოშორდნენ ისინი იქაურობას. ხუთი ვერსის მანძილზე ყინულზე ნებიერად მწოლარე სელაპები დაფრთხნენ და გადაბტნენ წყალში. უშიშარმა თეთრმა დათვმაც კი, რომელიც უდაბურ ყურეში მიიპარებოდა ტალღებისაგან გამორიყულ თევზების საძებრად, ფრთხილად ასწია თავი და სმენად გადაიქცა.

მარტო ხმალი-თევზამ არ შიაქცია არავითარი ყურადღება ამ თავგანწირულ ყვირილს. ის ისევ ეკვეთა ბოჩოლას, მაგრამ ოდნავ ააცდინა მახვილი და დედას მუცელში ჩასცა.

საცოდავ დედას სულ გონება დაეკარგა: შეშინებულ, აკანკალებულ შვილს ის ერთ წუთსაც არ იშორებდა. იგი თავგანწირულად მოტრიალდა, დადგა პირდაპირ თავდაღმა, ასე რომ კუდი და ნახევარი სხეული წყალ-ზევით ამართა და დაუწყო ცემა წყალს თავის ძალუმი კუდით. საშინელად აღელდა გარშემო წყალი, მაღლა ამოატივტივე ხმალ-თევზა, და იგი ორი წუთის განმავლობაში გაბრაზებული უტრიალებდა გარს ვეშაპს: ეტყობოდა ებრძოდა საშინელ მორევს, და ახალ საშვალეებას ეძებდა მიზნის მისახწევად, თუმცა წყალი მას განზე ისროდა. ბოლოს გვერდიდან ეკვეთა ვეშაპს და მორევის ქაფსა და შეფუებში რაც ძალი და ღონე ჰქონდა შიგ გულში ჩასცა მახვილი ბოჩოლას და მაშინვე მოკლა.

ბოჩოლა მოსწყდა დედის მკერდს. უსიცოცხლო, მაგრამ ჯერ ისევ მთრთოლვარე ბოჩოლას სხეული მტარვალ თევზს მახვილზე წამოგებული ჰქონდა. ხმალ-თევზა სწრაფად მოშორდა ვეშაპს და თვალს მოეფარა.

გავიდა ერთი წუთი და განვლილ ზარდამცემ ბრძოლაში საშინლად მოქანკული დედა, თითქო იმის ანგარიშ-მოაუცემლად, თუ რა მოხდა ამ წუთში, დაწყნარდა, კუდით წყლის ცემას თავი დაანება, მაღლა ამოკურდა, თაზარდაცემულმა ირგვლივ მოავლო თვალი ზღვას და უცებ ისევ საშინელი, თავგანწირული ღრიალი დაიწყო.

ისევ გაიფანტნენ ფრინველები, შორს, ზღვის კიდეზე გასულმა ბებერმა თერმა დათვამაც ისევ ფრთხილად ასწია თავი და სმენად გადაიქცა.

— ამის შემდეგ ვეშაპი ვერასოდეს ვეღარ ნახავდა თავის პაწია შვილს, — სთქვა ბავშმა.

ციფრების გაჩენის ისტორია

ნდოეთის შესახებ უფრო ზღაპრები გვსმენია, ვიდრე სინამდვილე. ჩვენ სიამოვნებით დავყურებთ ამ ქვეყნის ხალხს: კაცობრიობის განათლება-განვითარებაში დიდი ღვაწლი მიუძღვით ინდოელებს. ინდოელებმა ჩაუყარეს საფუძველი ჩვენ ანგარიშსა და მათემატიკას.

იმათ განავითარეს ის მეცნიერება, რომლის გარეშე ჩვენ მეცნიერებას არ შეეძლო მიედწია დღევანდელ სიმაღლემდის.

ინდოელები შალალი ნიქით დაჯილდოებული ხალხია. ჯერ კიდევ ქრისტეს დაბადებამდის ისინი ითვლებოდნენ მოწინავე, განათლებულ ხალხად. ხუთასის წლის წინად ქრისტეს დაბადებამდის ინდოელებს ჰქონდათ ურთიერთობა ბერძნებსა, არაბებსა, ეგვიპტელებსა და ბაბილონელებთან. ინდოელები სხვა ხალხებთან მარტო ვაჭრობას კი არ ეწეოდნენ, არამედ სწავლობდნენ ყველაფერს, რის სწავლაც კი შეიძლებოდა მათგან. ამავე დროს კი თითონაც ასწავლიდნენ მათ, რაც იცოდნენ. როგორც ძველი დროის ყველა განათლებულ ხალხს, ინდოელებსაც ცნობის-მოყვარეობას უღვიძებდა ვარსკვლავებით მოჭედილი ცა: იგი ჰხიბლავდა მათ. ბრწყინვალე ვარსკვლავთა მოძრაობა ბნელ ცაზე ყოველთვის იზიდავდა ინდოელების ყურადღებას. ისინი აკვირდებოდნენ

ვარსკვლავებს, იკვლევდნენ მათი მოძრაობის კანონებს და გამოჩენილ ვარსკვლავთ - მრიცხველებად, ასტრონომებად ითვლებოდნენ.

ასტრონომიის, მეურნეობის და სხვა მეცნიერებათა გარდა, უმაღლეს წერტილამდის აიყვანეს ინდოელებმა სხვადა-სხვა ხელოვნება, უმათავრესად კი ხუროთმოძღვრება და პოეზია. ამ ხალხის სახელი უკვდავ ჰყო მათემათიკამ იმ მეცნიერებამ, რომლის განვითარებაში ბევრი ღვაწლი მიუძღვით. მათი ნაშრომით დღეს სარგებლობს მთელი კაცობრიობა. ჩვენ ვიცით, რომ მათემათიკა მარტო ანგარიშს არ ასწავლის კაცს; უმათემატიკოდ ხომ ვერ იარსებებდა ჩვენი დროის „ტექნიკა“; უმისოდ შეუძლებელი იქნებოდა გამოგონება და გაკეთება ყველა იმ მანქანებისა, რომლებიც ძალას ჰმატებენ და დიდ სამსახურს უწევენ მთელ კაცობრიობას. მეცნიერებანი, როგორც არიან ასტრონომია, ქიმია და ფიზიკა — უმათემატიკოდ ვერ მიაღწევდნენ განვითარების დღევანდელ მაღალ საფეხურს. ტყუილად კი არა სთვლიან მათემატიკას სწორ მეცნიერებათა საფუძვლად.

გამოკვლეულია, რომ მათემატიკის დასაწყისი უნდა ვეძიოთ ინდოეთში. იგი გამოგონილია სწორედ იმ ინდოელების წინაპართაგან, რომელთაც ახლა ჩვენ ჩამორჩენილებად ვთვლით. მაგრამ როგორ ნელა, თანდათანობით, როგორი დიდი, დაულალავი შრომით მიაღწიეს მათემატიკის საფუძვლის გამოძებნას! პირველი ნაბიჯი ხომ ყოველთვის ძნელია. სამაგიეროდ ახლა ჩვენ, ბავშვობიდან რომ კარგად გვაქვს შეთვისებული ანგარიშის საფუძველი, ძალიან გვეინტერესება, რამდენი შრომით და რა გზით ძველი დროის უქკვიანესმა ხალხმა მიაღწია იმ ქემშარიტებას, რომელიც ახლა მოიპოვება ანგარიშის ყოველ სახელმძღვანელოში და რაც ნათელია ყოველი მოწაფისათვის.

აბა ვნახოთ, რა ვიცით ჩვენ მათემატიკის ისტორიისა ძველს ინდოეთში!

ერთ-ერთ უძველეს ინდოელთა წიგნში, რომელსაც წერილია ხუთასი წლის წინ ქრისტეს დაბადებამდის, არის მოთხრობა დიდი წინასწარმეტყველის ბუდას შესახებ. სხვათა შორის ნათქვამია, რომ ბუდამ, ჯერ კიდევ სულ ახალგაზდა ქაბუკმა, სთხოვა ერთ გამოჩენილ ინდოელს — დანდაპანს — მიეთხოვებინა მისთვის ქალი. ქალის მამამ თანხმობის გამოცხადებამდე მოსთხოვა ქაბუკს დაემტკიცებინა მისთვის ცოდნა კითხვის ხელოვნებისა, სირბილისა, ხტუნვისა, ცურვისა, ისრის სროლისა და თვლისა. ბუდაც წარუდგა მოხუცს. მოხუცმა უთხრა:

— ქაბუკო, დათვალე, — რამდენი პაწაწა ნაწილი მოთავსდება ერთ იოაიანაზე?

ქაბუკმა იცოდა, რომ 7 პაწაწა ნაწილი შეადგენდა ერთ ძალიან წვრილ ცახეს; 7 წვრილი ცახე შეადგენდა ერთ პატარა ცახეს; 7 პატარა ცახე წარმოადგენდა ერთ ქართ დაძრულ ცახეს; 7 ამნაირი ცახე — ცახეს კურდღლის ნაფეხურისა, 7 ამნაირი ცახე — ცახეს გარეული ღორის ნაკვალევისა, 7 ამნაირი ცახე — ცახეს კამეჩის ნაფეხურისა; 7 ამნაირი ცახე — ერთ ყაყაჩოს მარცვალს; 7 ყაყაჩოს მარცვალი ერთ მდოგვის მარცვალს; 7 მდოგვის მარცვალი — ერთ ქერის მარცვალს 7 ქერის მარცვალი — სიგრძეს თითის სახსრისას; 12 ამისთანა სიგრძე — ერთს ციდას; 2 ციდა — ერთს წყრთას; 4 წყრთა — ერთ შეილდის ლარის სიგრძეს; 100 ამისთანა სიგრძე — ერთ „კროცს“ და ბოლოს 4 „კროცი“ — ერთ იოაიანას. რაკი ეს ყველაფერი იცოდა ქაბუკმა, დათვალა — რამდენი პაწაწა ნაწილი მოთავსდებოდა ერთ „იოაიანაში“, ზ გამოვიდა 108,470,495,616,000 ნაწილი.

როგორ იბოვეს ინდოელებმა ეს რიცხვი, რომელსაც ყოველი ჩვენგანი უცებ ვერც კი წაიკითხავს; რა გზით გამოანახეს იგი, — ეს ჩვენთვის აქამდის ამოცანად რჩება. ყოველ შემთხვევაში ეს ამბავი მოწმობს იმ გარემოებას, რომ უკვე ძველ დროში თვლას და ამოცანების ახსნას დიდად აფა-

სებდნენ და უსაქიროეს საგნად სთელიდნენ განათლების ძენის დროს. ინდოელებმა უკვე ამ დროს იცოდნენ დიდი რიცხვების ხმარება.

ჩვენამდე მოაღწია ზოგიერთმა უძველესმა წიგნმა. ეს წიგნები დაწერილია რამდენიმე საუკუნის წინ ქრისტეს დაბადებამდე ლამაზი ლექსით, ღვთის სადიდებლად, სხვა-დასხვა სარწმუნოებრივის წესებისა და ეროვნულ გმირთა ღვაწლის ასაწერად. როდესაც სწავლულნი არჩევდნენ და კითხულობდნენ ხელთნაწერებს, შეამჩნიეს, რომ ძველ ნაწერებში ინდოელები, რიცხვებს რომ იხსენიებდნენ, სიტყვით სწერდნენ რიცხვების აღსანიშნავად არავითარი ნიშნები არ ჰქონდათ. ყველა ამის შემდეგ უფრო საკვირველია, — ამ პირობებში როგორ გამოიყენებდნენ ინდოელები ძნელ მათემათიკურ ამოცანებს.

მართლაც რა ძნელია თუნდ ისეთი უბრალო საქმე, როგორც გამრავლებაა, თუ რიცხვებს შესაფერი ნიშნებით კი არა, სიტყვით გამოვხატავთ. ხოლო თუ ვიხმართ ციფრებს და გამოვიყენებთ გამრავლების წესის ცოდნას, მაშინ ადვილი შეიქნება ყოველივე რიცხვის გამრავლება. ბევრი ფიქრიც კი არ არის საჭირო: საკმარისია კარგად ცოდნა გამრავლების ცხრილისა და ყურადღება. სურათი უცებ იცვლება, თუ მოვინდომებთ უციფროდ იოლიად წასვლას. მაშინ ყველაფერი ზეპირად გამოსათვლელია, გრძელი, დაუსრულებელი საწერია.

ყველა ამას გარდა, თვით რიცხვის დაწერა უციფროდ ადვილი საქმე არ არის. როგორ გამოიხატოს რიცხვი? როგორ დაიწეროს მოკლედ და მარტივად? ამ კითხვას არკვევდა სხვა-დასხვა დროს ყოველი განათლებულ ძველი ხალხი, თავისებურად ცდილობდა გადაეწყვიტა იგი. ეგვიპტელები რიცხვების ვადმოსაცემად ხატავდნენ სხვა-დასხვა საგნებს: მაგალითად—ადამიანს, თევზს და სხ. თვითეული საგანი აღნიშნავდა ერთ რომელსამე რიცხვს. ასევე იქცეოდა ძველი

დროის ბევრი სხვა ხალხიც. ნახატი აღნიშნავდა, მაგრამ იმ დროს იყო სხვა საშუალებაც რიცხვის გამოსახატავად. მაგალითად, რომაელები სარგებლობდნენ ეტრუსკელთა ასოებით. რომაელების ნიშნებმა ჩვენ დრომდისაც მოაღწია. ესენი არიან I, V, X და სხვა. ეს ნიშნები რომაელებმა ეტრუსკელების ანბანიდან ამოიღეს და ცოტათი შესცვალეს.

ეტრუსკული ასოები. რომაული ნიშნები.

5	Λ ან υ V	V
10	+ ან ყ X	X
50	↑ ან ყ ↓	Ψ; Ϛ; 1; 2
100	⊖	⊖ C
1000	Ϛ	Ⓜ M

ნიშნები I, V, X საფუძველნი იყვნენ, და მათი საშუალებით რომაელებმა გამოხატეს სხვა რიცხვებიც,—მაგალითად: VI (6), IX (9) და სხ. ძველი ნიშანი ეტრუსკელებისა, 50-ს გამოხატველი, რომაელებმა ჩქარი წერით გადააკეთეს ასო L-დ. ნიშანი რიცხვის ასისა დროთა განმავლობაში იქცა „C“-დ, რაიცა იმავე დროს იყო პირველი ასო სიტყვა „Centum“-ისა (ასი). ნიშანი ათასისა გადაკეთდა „M“-დ, რაიც ამავე დროს უდრიდა პირველ ასოს სიტყვის „Millia“ (ათასი).

ძველი დროის მეორე გამოჩენილმა ხალხმა, ბერძნებმა, სხვა გზა აირჩიეს რიცხვების აღსანიშნავად. მათი ასოები რიგზე გამოხატავდნენ რიცხვებს 1, 2, 3-ს... პირველი ცხრა ასო—α, β, γ... უდრიდა პირველ ცხრა რიცხვს; შემდეგი ცხრა

ასო ნიშნავდა ათეულებს, და შემდეგი ცხრა—ასეულენს. ათასეულები იმავე ნიშნებით იწერებოდა, როგორც ერთეულები, მხოლოდ მათ ემატებოდა ნიშანი შიშვე, გვერდიდან ან ზევიდან.

რუსებმა წმ. ვლადიმერის, ქრისტიანობის მიღების, დროს (889 წ.) ბერძნებისაგან ვადმოიღეს წერა და ანგარიში. რიცხვები მათაც თავისი ასოებით გამოხატეს. ხოლო, რადგანაც ბერძნული „ბ“ უღრიდა სლავიანურ (რუსულ) „ვ“-ს, ასო „ბ“ გამოტოვებულ იქნა. ქართველებმაც, ბერძნების წაბადებით, რიცხვთა აღსანიშნავად ქართულ ასოებს მიმართეს. აქაც პირველი ცხრა ასო რიგზე აღნიშნავდა პირველ ცხრა ერთეულს, მეორე ცხრა ასო ნიშნავდა პირველ ცხრა ათეულს, და სხვა. ასე რომ პირველი ასო ა=1, ბ=2, გ=3, დ=4, ე=5, ვ=6, ზ=7, მ=8, თ=9, ი=10, კ=20, ლ=30, მ=40, ნ=50, ა=60, ო=70, პ=80, ე=90, რ=100, ს=200, ტ=300, უ ან უკ=400, ფ=500, ქ=600, ლ=700, ყ=800, შ=900, ჩ=1000, ც=2000, ძ=3000, წ=4000, კ=5000, ხ=6000, პ=7000, გ=8000, ჰ=9000.

სხვა რიცხვების აღსანიშნავად ასე იქცეოდნენ: ოცე სწერდნენ ასოს, უმაღლესი რიგის ნიშანს, შემდეგ უწერდნენ გვერდით ქვემო რიგის მაჩვენებელ ასოს და სხ. მაგალითად 11=ია, 111=რია, 1111=ჩრია, 11111=ჭრია, 26=კვ, 77=ოზ, 109=რთ, 481=უბა, 3052=ძბ, 6789=ხლპთ.... ამავე ასოების საშუალებით აღინიშნებოდა წელიწადი. ხოლო წლის გასაგებად საკმარისი არ იყო აღნიშნული რიცხვის წაკითხვა. ქართული ქორონიკონი იმით იყო შესანიშნავი, რომ დრო განაწილდებოდა რამდენსამე მოქცევად. თითო მოქცევა შეიცავდა 532 წელს. ქრისტეს დაბადებამდე ქართველები ანგარიშობდნენ 10 მოქცევას და 284 წელს. მეთერთმეტე მოქცევა გათავდა 248 წ. ქრისტეს დაბადების შემდეგ. მეთორმეტე მოქცევა დაიწყო 249 წ. და გათავდა 780 წ. მეცამე-

ტე მოქცევა დაიწყო 781 წ. და გათავდა 1312 წ. შემდეგ მოქცევა დაიწყო 1313 წ. და გათავდა 1844 წ. მოქცევის წელი იწოდებოდა ქორონიკონად. თუ იცოდნენ, რომელ მოქცევას ეკუთვნოდა ქორონიკონი, მაშინ აღვილი გასაგები იყო, რომელ წელს უდრიდა აღნიშნული ქორონიკონი.

თელის და გამოანგარიშების დროს ასოებით აღნიშვნა რიცხვებისა ძალიან უხერხული იყო. ასოების ხმარება ართულებდა და აძნელებდა საქმეს. ამას გარდა რიცხვი უთვალავია; ბევრი ასოები კი არცერთ ენაში არ მოიპოვება. დაწერა დიდი რიცხვისა ძალიან საძნელო იყო. საჭირო იყო რიცხვთა გამოხატვის საშუალებათა გამარტივება და გაადვილება.

აი, სწორედ ამ საკითხის გადაწყვეტა წილად ხვდა ინდოელებს. ინდოელების ძველი წიგნების გაცნობით და მათი შესწავლის საშუალებით ჩვენ შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, როგორ დაიწყეს თანდათანობით რიცხვების წერა, თელა და ანგარიში. 500 წლის წინ ქრისტეს დაბადებამდის, როგორც უკვე ვთქვით, ინდოელები მთელ სიტყვას ხმარობდნენ რიცხვის გამოსახატავად. მათ ჯერ არ ჰქონდათ შემოდებული რაიმე ნიშნები რიცხვის გადმოსაცემად: რიცხვს, როგორც გამოსთქვამდნენ, ისევე სწერდნენ, მთელი სიტყვით; მერე თანდათან ამოკლებდნენ ამ სიტყვებს. შემდეგ მთელი სიტყვების მაგიერ სიტყვის დასაწყისს სწერდნენ. ამ სიტყვა-რიცხვებს ინდოელები სწერდნენ სანსკრიტულად. ეს ენა ძალიან ჰგავს ძველ ევროპულ ენებს და შესწავლილია თანამედროვე სწავლულთა მიერ. ახლა აღვილად იკითხება სანსკრიტულად ნაწერი წიგნები. ინდოელთა წიგნების შესწავლის დროს შენიშნეს, რომ პირველი ასოები სანსკრიტულად დაწერილ სიტყვებისა, რომლებიც ნიშნავს ერთს, ორს, „სამს“ და სხ. ძალიან წააგავს ჩვენს ახლანდელ ციფრებს. ეს მზგავსება უფრო აშკარაა, თუ შევადარებთ ძველ ციფრებს. დროთა გან-

მავლობაში, ჩქარი წერის დროს, პირვანდელ ნიშნებს, რანაკვირველია, ცვლილება დაეტყობა მოხაზულობაში. ამას გარდა, იმათ სხვა-და-სხვა ხალხის ხელში სხვა-და-სხვა ელფერი მიეცა. ისიც კი მომხდარა, რომ ერთი ხალხი რომელსამე ნიშანს ხმარობდა ერთი რიცხვის გამოსათქმელად, მეორე-კი იმავე ნიშნით სულ სხვა რიცხვს გამოხატავდა.

თუმცა ცვლილება ზემოხსენებული ნიშნებისა ბევრნაირი იყო, მაგრამ მზგავსება თავის წინაპრებთან—ინდოელთა ნიშნებთან—მაინც შერჩათ. ამრიგად, როცა ძველ ციფრებს შევადარებთ ინდოელ რიცხვის სახელების პირველ ასოებს, ირკვევა, რომ ეს ნიშნები ზემოაღნიშნული ასოებია. ეს ასოები, ანუ ციფრები, ინდოელებისაგან შემოღებული, თან-და-თან გავრცელდნენ ყველა ხალხთა შორის და ჩვენ დრომდისაც მოაღწიეს.

ციფრები ადამიანის უდიდესი გამოგონებაა. ეს მოხდა დიდი ხნით წინ ქრისტეს დაბადებამდის, ხოლო საბოლოოდ დამკვიდრდა ამნაირად გამოხატვა 9 რიცხვისა ქრისტეს დაბადების დროისთვის. ის კი არ უნდა ვიფიქროთ, რომ ამ დროს მთელ ინდოეთში ხმარობდნენ ამ ნიშნებს. ინდოეთში, ამ ნიშნების ხმარების დროს, და შეიძლება უფრო ადრეც, გაჩნდნენ და იხმარებოდნენ სხვა ნიშნებიც.

ზოგიერთ ადგილას ინდოეთში მიღებული იყო რიცხვთა აღნიშვნა სიმბოლიურად, საგულისხმო სურათებად. მაგალითად 4-ს ეძახდნენ „ოკეანეს“, რადგანაც ოთხი ოკეანე ეგულებოდათ, რიცხვს 12-ს მზეს ეძახდნენ, რადგანაც მზეს, მათი აზრით, 12 სადგომი ჰქონდა, — 12 თვე წლისა და სხ. სხვა ადგილას, მაგალითად ინდოეთის ჩრდილო-დასავლეთ მხარეს, რიცხვებს აღნიშნავდნენ ინდოელი ასოებით.

ხმარობდნენ აგრედვე ბევრ სხვა საშუალებას რიცხვების გამოსახატავად, მაგრამ ყველაზე მოხერხებული, ადვილი და უბრალო იყო ცხრა ნიშნის საშუალებით გამოხატვა ყოველი რიცხვისა. ეს საშუალება რიცხვის აღნიშვნისა ვრცელდებოდა

და ვითარდებოდა მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში დროის ყველა განათლებულ ხალხთა შორის. ეს იყო ყველაზე მოხერხებული და ადვილი საშუალება რიცხვის აღსანიშნავად. ამიტომაც ჩვენ დრომდის მოაღწია და დღესაც ხმარებაშია, მაშინ როდესაც ყველა სხვა ნიშნები უარყოფილი, სრულიად მივიწყებულია.

სხვა-და-სხვა საშუალება რიცხვის აღსანიშნავად უკვე აღმოჩენილი იყო. საჭირო იყო მხოლოდ იმის გადაწყვეტა, თუ როგორ უნდა დაეწერათ დიდი რიცხვები მცირე რიცხოვანი ნიშნების საშუალებით. ამ ძნელი ამოცანის გამოცნობა ხედათ წილად იმავე ინდოელთ.

ამ გამოცანის ახსნას შეუდგნენ რომაელებიც, ბერძნებიც და ეგვიპტელებიც. რომაელები თავიანთი ძირითადი ნიშნების დახმარებით ცდილობდნენ გამოეხატათ ყოველი რიცხვი. ამას მიაღწიეს კიდევ. მაგრამ ძალიან რთული, გრძელი და ძნელი იყო მათი აღნიშვნა. ძნელი იყო საწერად და ძნელი იყო წასაკითხად. რიცხვებით რაიმე მოქმედება ხომ სრულიად შეუძლებელი იყო. რიცხვების გამოხატვის დროს ისინი ხელმძღვანელობდნენ იმ მოსაზრებით, რომ განმეორებით აღნიშნული ნიშნები შეერთებული (მიმატებულნი) უნდა ყოფილიყვნენ. მაგ. III ნიშნავეა 3-ს, რადგანაც სამჯერ იყო დაწერილი „ერთი“. იმ შემთხვევაში, როდესაც უფროსი რიცხვის გამოხატველ ნიშნის წინ იყო დაწერილი უმცროსის გამოხატველი ნიშანი, საჭირო იყო მისი გამოკლება უფროსისაგან; მაგალითად IX ნიშნავეა 9-ს, რადგანაც X (10)-გან საჭირო იყო გამოკლება 1-სა; ხოლო თუ უმცროსი ნიშანი უფროსის შემდეგ იყო, ისინი ერთმანეთს ემატებოდნენ: მაგ. XIII ნიშნავეა, 13-ს, რადგანაც 10-ს 3 ემატებოდა. ამ სამ კანონს ემყარებოდა რომაული აღნიშვნა რიცხვებისა.

ბერძნებს თავისი ნიშნებით შეეძლოთ დიდი რიცხვების დაწერაც, მაგრამ მათი აღნიშვნა რთული და უხერხული იყო; მოქმედება-ძნელი საწარმოები.

ამ სურათზე (ნახ. 2) გამოხატულია, როგორ მიწოდებულა და რიცხვი 212,635 ეგვიპტურად, რომაულად, ბერძნულად, ქართულად და სლავიანურად. ჩვენ აშკარად დაინახავთ, რა რთული და გრძელია ეს ნაწერი.

	ეგვიპტული ნაწერი
CCXIIIMDCXXXV	რომაული ნაწერი
ენ სβ χ λ ἕ	ბერძნული ნაწერი
* с л ѣ х ѣ	სლავიანური ნაწერი
Გ Თ Ი Თ Თ	ქართული ნაწერი
212635	ფართობული ნაწერი

ნახ. 2.

დავუბრუნდეთ კვლავ ინდოელებს და ვნახოთ, როგორ გამოხატავდნენ იგინი დიდ რიცხვებს. როგორც უკვე ვიცით, უძველეს დროში ინდოელები მთელ სიტყვას სწერდნენ რიცხვის აღნიშვნის დროს. მაგრამ დროთა განმავლობაში რიცხვების ამნაირმა აღნიშვნამ დაუთმო ალავი სხვანაირი ნიშნების ხმარებას.

ნელ-ნელა და ოდნავ შესამჩნევად მტკიცდება აზრი ადგილის მნიშვნელობისა რიცხვთა გამოხატველ ნიშნების წერის დროს; მტკიცდება აზრი, რომ ნიშანი-ციფრი იცვლის თავის მნიშვნელობას, თავის რაოდენობას—იმის მიხედვით, თუ რომელ ადგილას სდგას რიცხვის საერთო გამოხატვის დროს. ახლა ყველამ კარგად ვიცით, რომ თუ 2 მოთავსებულია მეორე ადგილას, მარჯვნიდან, იგი უკვე ერთეულს აღარ ნიშნავს, არამედ ათეულს; მესამე ადგილას თუ არის—ასეულს

და სხ. ეს ხომ სულ უბრალოა და ადვილი გასაგები: უკვე ვთქვამდეთ, რომ ყოველმა მოწაფემაც კარგად იცის; მაგრამ ის, რომ ასლი ჩვენ ძალიან უბრალოდ და აშკარად მიგვაჩნია, თავიდან ადვილი მისახვედრი არ იყო.

საუკუნოების განმავლობაში მაშინდელი მათემატიკოსები სთვლიდნენ, უმატებდნენ, აკრავდნენ, ჰყოფდნენ და სხ. რთულად და უხერხულად გამოხატულ რიცხვებს. ეს იმიტომ, რომ მათ არ უფიქრიათ ადგილის მნიშვნელობის შესახებ რიცხვის ნიშნების აღნიშვნის დროს. სწორედ ამ ადგილის მნიშვნელობას მიაქციეს ყურადღება პირველად ინდოეთში; იქ განამტკიცეს ეს აზრი. ამნაირად ინდოელებია თვლის უებარ საშუალებების აღმოჩენები.

ერთ ძველ ინდოელ წიგნში ჩვენ ვხვდებით შემდეგ შედარებას: „როგორც ციფრი იცვლის თავის მნიშვნელობას იმის მიხედვით, თუ რომელი ადგილი უჭირავს, ისევე ადამიანი იცვლის თავის მნიშვნელობას იმის მიხედვით, თუ როგორი ადგილი უჭირავს. განა ეს არ გვაჩვენებს, რომ ინდოელებს უკვე იმ ძველ დროში ჰქონიათ წარმოდგენა ციფრისთვის ადგილის მნიშვნელობისა, მაგრამ ეს გარეგნობა მხოლოდ დაახლოვებით გვიჩვენებს დროს ამ დაუფასებელ „იდეის“ გაჩენისა. მთელი რიგი სხვა ცნობათა გვიხატავს, როგორ თანდათან ითვისებდნენ ინდოელები ამ იდეას, რა წესი და რიგი, რა მწყობრი თანხმობა, ჰარმონია შემოიტანა ამ აღმოჩენამ წინანდელ მათემატიკაში და როგორ გააადვილა ანგარიში, როგორ წასწია წინ კაცობრიობა.

ახლა შესაძლო გახდა მცირე-რიცხოვანი ნიშნების საშუალებით, სახელდობრ—ცხრა ნიშანით, აღნიშვნა ყოველი რიცხვისა. საჭირო არ იყო დახსოვება მრავალის ნიშნისა, საჭირო არ იყო გრძლად წერა. უდიდესი რიცხვები იწერებოდნენ ადვილად და მოხერხებულად. თვით მოქმედება და გამოანგარიშება გაცილებით ადვილდებოდა. მაგრამ რიცხვების წერის ამ წესის ყოველგვარ სიადვილესთან ერთად იყო

ერთი უხერხულობა, ჩვენთვის ახლა თითქმის გაუგებარია, მაგრამ მეტად დიდი იმ დროის ხალხისათვის. როდესაც საჭირო იყო დაწერა დიდი რიცხვისა, მაგალითად — „ათას რეაის ოც-

1978 - 1932

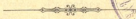
178 - 1032 ან 132

ნახ. 3.

ნახ. 4.

და თორმეტი“-სა, ადვილად სწერდნენ (ნახ. 3), მაგრამ როდესაც უნდოდათ დაეწერათ „ათას ოცდა ათი“, საქმე რთულდებოდა: სწერდნენ, როგორც ნაჩვენებია (ნახ. 4) რაც ძალიან ადვილად შეიძლებოდა წაკითხულიყო ას ოცდა თორმეტად.

ორი ნაბიჯი უკვე გადადგმული იყო ინდოელების მიერ მეცნიერების განვითარებაში: გამოგონება ცხრა-ციფრისა და გამოგონება ამ ციფრების ადგილობრივი მნიშვნელობისა. დარჩა უკანასკნელი ნაბიჯის გადადგმა — გამოგონება „ნოლისა“. მაგრამ ამისთვის საჭირო იყო ბევრი დრო და შრომა; და ბევრი თაობა გამოიცვალა, ვიდრე ეს ნაბიჯი გადაიდგმებოდა ინდოელების ქვეყანაში.

მე-6 №-ში მოთავსებულ შარადსა და რეზუსისა შესხნა.

1) ბია, 2) სანამ პეტრე მოვიდოდა, ჰაველეს ტყავი გააძვრეს.

1916 წ. მიიღება ხელის მოწერა

დასურათებულ საყმაწვილო ჟურნალს **„ნაკადული“** № 80

„ნაკადული“ № 80

წელიწადი მეთორმეტე

ჟურნალი „ნაკადული“ გამოვა ჩვეულებრივი პროგრამით, საგანგებოდ მოწვეულ სარედაქციო კომისიის ხელმძღვანელობით.

შურნალი გამოდის თვეში ორჯერად

24 წიგნი „ნაკადულისა“ **12 წიგნი** „ნაკადულისა“
მცირე წლოვანთათვის. მოზრდილთათვის.

ყოველი წიგნის პირველ გვერდზე იქნება მოთავსებული გამოჩენილ მხატვართა ნახატი.

ფასი ჟურნალისა: წლიურად ორივე გამოცემა—**5 მან.** იმათთვის, ვინც ჟურნალს რედაქციაში მოიკითხავს, გაგზავნით კი **6 მან.** ნახევარ წლით—**3 მან.** გაგზავნით **3 მან.** 50 კაპ. ცალ-ცალკე: მცირე წლოვანთათვის **24 წიგნი—3 მან.** გაგზავნით **3 50 კაპ.** მოზრდილთათვის **12 წიგნი—3 მან.** გაგზავნით **3 მან.** 50 კაპ. ფულის შემოტანა შეიძლება ნაწილ-ნაწილადაც.

ვსთხოვთ ხელის მომწერლებს თუ ჟურნალი „ნაკადული“ არ მისდით, ერთი თვის განმავლობაში გეაცნობონ და ადრესის გამოცვლა დროზე შეგვატყობინონ. ადრესის გამოსაცვლელად—**40 კ.** შეიძლება მარკებით გამოიგზავნოს.

ხელის მოწერა მიიღება

ტფილისში— „ნაკადულის“ რედაქციაში, ზუბალაშვილის სახელი გოლოვინის პროსპ. № 8. Редакция „Накадули“, Головинский пр. № 8. შემოსასვლელი დავითის ქუჩიდან, № 2. და წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში, სასახლის ქ. **ქუთაისში**— ისიდორე კვიციანიძესთან, მ. ყაუხჩიშვილთან და თ. მთაფრიშვილთან. **ფოთში**— ლუდმილე მეგრელიშვილთან. **ბათომში**— ტროფიმ ინასარიძესთან ფოსტაში, ჭ. სამსონ ყაზაიშვილთან უპრაფაში. **ოზურგეთში** ჭ. **ლანჩხუთში**— ლეო იმნაძესთან. **თელავში**— ვანო პაატაშვილთან. **ახალციხეში**— კონსტანტინე გვარამაძესთან. **ბაქოში**— მარიამ ნაკაშიძესთან. **გორში**— ქეთევან ჯავახიშვილთან და ნინო ლომოურთან. **ჭიათურაში**— ივ. გომელაურთან. **ხონში**— მ. ი. ქავჭავანიძესთან. **მიხაილოვოში**— გეორგი ნაკაშიძესთან. **ყვირილაში**— ნინო ფერაძესთან.

რედაქტორი ნინო ნაკაშიძე
გამომცემელი მ. პავლე იოსების-ძე თუმანიშვილი.